

arquitectura religiosa

L'AGUDA

1. Santa Maria de l'Aguda
2. Sant Salvador del Coll

CELLERS

3. Església del Monestir dels Sants Celdoni i Ermenter
4. Cripta de l'Església del Monestir
5. Església de Sant Martí

CLARET

6. Església de Santa Maria

FONTANET

7. Església de Sant Miquel
8. Sant Pere de Figuerola
9. Sant Donat

LLANERA

10. Església de Sant Martí
11. Santa Maria de Llanera (o de les Pallisses)
12. Sant Salvador del Coll (o de Solerdemunt)
13. Capella de la Immaculada Concepció del Coll

PUIG-REDON

14. Sant Pere del Soler
15. Capella de Sant Joan (casa Millet)

SANT SERNI

16. Església de Santa Maria
17. Capella de Sant Bonaventura de mas Miralles

TORÀ

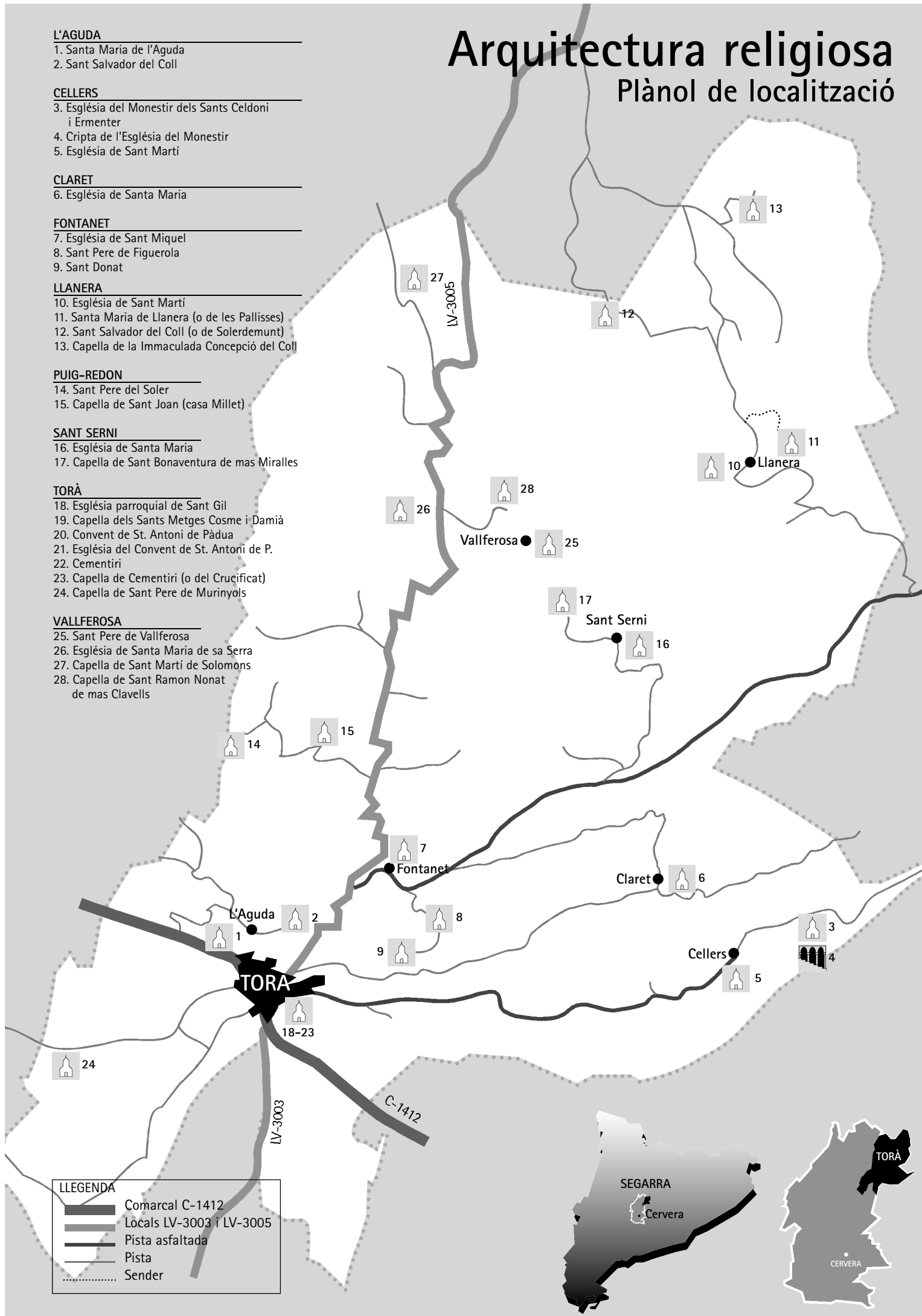
18. Església parroquial de Sant Gil
19. Capella dels Sants Metges Cosme i Damià
20. Convent de St. Antoni de Pàdua
21. Església del Convent de St. Antoni de P.
22. Cementiri
23. Capella de Cementiri (o del Crucificat)
24. Capella de Sant Pere de Murinyols

VALLFEROSA

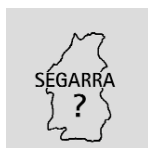
25. Sant Pere de Vallferosa
26. Església de Santa Maria de sa Serra
27. Capella de Sant Martí de Solomons
28. Capella de Sant Ramon Nonat de mas Clavells

Arquitectura religiosa

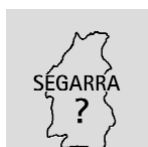
Plànol de localització

SANTA MARIA DE L'AGUDA

Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 25,3 km
Accés: Pista
Indret: Sortim de Cervera per la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. A poc més d'1 km passada la vila de Torà, a l'alçada del mas Birrot, trobarem a mà dreta una pista que condueix a l'Aguda. L'església es troba dins el nucli urbà.

Tipologia: Església-Santuari
Època (Èpoques): s. XI-XII
Estil: Romànic
Estat de conservació: Bo
Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte
Actual: Religiós/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Façana d'ingrés amb el campanar en primer terme

Es tracta d'una església d'una sola nau, orientada d'est a oest. Les seves mesures externes són: 21,60 x 7,80 m Vidal-Vilaseca la presenta com un exemple d'església biabsidal, comparable a la de la Guàrdia-Lada i alguns exemples de la comarca de l'Urgell.

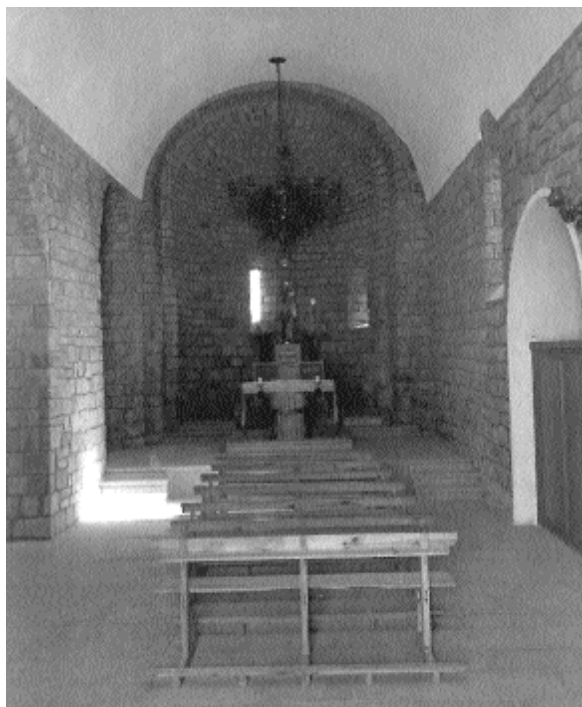
Presenta un aparell de carreus mitjans, disposats a filades més o menys regulars segons el tipus de l'*opus incertum*. La part més destacable exteriorment és l'ab-

Detall de l'absis amb decoració a base d'arcuacions cegues entre lesenes

sis bastit al segle XII, amb cornisa superior per damunt de la qual l'absis es sobrealça per tal de coincidir amb la nova coberta, de teula àrab, bastida posteriorment. Per sota de la cornisa abans esmentada s'observen dues finestres de doble esqueixada i tot un seguit d'arcuacions cegues amb dues lesenes o faixes llombardes que descansen en la banquetta o podi absidal. Segons Vidal-Vilaseca, el segon absis s'evidenciaria en el mur nord, sobressortint uns 70 cm i conservaria les faixes dels extrems. Pel que fa al mur de migjorn, aquest presenta un sòcol bocellat i documentem algun forat de bastida al llarg del mur, mentre que aquest mur acusa exteriorment la construcció d'una capella d'època moderna; alhora que a la part superior d'aquest mur també s'evidencia el sobrealçat per tal de fer la nova coberta. A més, cal assenyalar, a l'est d'aquest mur de migjorn, més o menys per sota d'una finestra, la presència d'un relleu amb una creu emmarcada per un cercle, que no sabem si podria respondre a algun tipus de decoració simbòlica o a una marca de picapedrer. El mur nord de l'església presenta una cornisa que ressegueix el que seria la llargada de la nau però que queda interrompuda per la construcció del campanar actual, a l'extrem nord-oest. Val a dir que al mur de tramuntana també hi ha forats de bastida i és en aquesta banda de l'església que s'hi emplaça el petit cementiri i hi documentem un petit fossar ("clot" o "cementiri") que ressegueix el mur fins al campanar. L'actual accés a l'església es realitza pel mur oest, on es basteix la porta d'època moderna, amb llinda plana sobremuntada per un arc de mig punt peraltat i adovellat. La porta d'accés és annexa a la construcció del campanar, a la part inferior del qual hi ha una font. La porta, doncs, es troba situada a l'esquerra de la façana oest i a la part superior s'evidencia el ràfec modern, a un sol vessant amb l'aiguavés escopint cap al sud.

A l'interior, la nau és coberta amb volta de canó seguit, sense arcs faixons; actualment es troba enguixada. A la zona presbiterial, just a l'indret de l'arc preabsidal, s'observa un desplaçament cap al sud que evidencia la readaptació de l'absis a la reconstrucció de la nau en època posterior, quan es basteixen les capelles, fornicules i altres obertures que podem veure avui dia, de manera que sembla que les dues finestres de l'absis, haurien estat ampliades des de l'interior per tal d'incrementar l'entrada de llum. Pel que fa a les capelles, destaca al mur nord una capella d'arc apuntat, treballada amb carreus ben tallats de dimensions més grans, i al mur sud una capella amb una mena de tan-

Interior del Santuari de l'Aguda.

Fons Agustí Duran i Sampere (Arxiu Històric Comarcal de Cervera)

cat de fusta, que podria ser utilitzada actualment com a armari i que abans de 1936 era la capella del Sant Crist. El presbiteri està sobrealçat, de la mateixa manera que la zona d'accés, ambdues amb escalinates modernes. Exceptuant la volta enguixada, actualment els murs interns presenten la pedra vista, més o menys disposada a filades i rejuntada amb ciment, fruit d'una restauració no massa afortunada, realitzada l'any 1971.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Antigament dita de Santa Maria del Castell, l'església de l'Aguda apareix citada el 1010 conjuntament amb l'església de Torà quan són donades a Santa Maria de Solsona. Ecard Miró i la seva muller Majència, senyors de Solsona, en les calendes de gener de 1085 disposen llur testament i deixen al seu primer fill, Bernat, entre altres possessions, el castell de l'Aguda; i al tercer fill, Pere, li lleguen, entre altres, l'esglésies de

l'Aguda, suposadament per algun dret de patronat o de sepultura, car l'església de l'Aguda pertanyia al vescomte Grau Ponç, el qual juntament amb la seva muller Gelvina i els fills, Ferrer i Bernat Grau, la donaren l'any 1100 a Santa Maria de Solsona i a la seva canònica, juntament amb les de Santa Maria i Sant Gil de la vila de Torà, i les altres de dits termes, amb dècimes, primícies, terres, cementiris, oblacions dels vius i dels difunts i tot el que els pertanyia. Un capbreu de 1115 ratifica l'opulent dotació de què gaudia l'església parroquial de l'Aguda. Que Santa Maria de l'Aguda es trobava sota el patronatge de Santa Maria de Solsona ens ho confirmen diversos documents entre els quals es troba l'Acta de consagració de l'església de Santa Maria de Solsona, esdevinguda l'any 1163.

De l'any 1190 tenim dues còpies, de primers segle XIV i de la segona meitat del segle XVI, de l'acta de consagració de l'altar dedicat a Sant Salvador a l'església de Santa Maria de l'Aguda pel bisbe d'Urgell Arnau de Preixens, amb el consentiment i en presència del senyor del lloc, Ponç de Cervera, de la seva muller Marquesa i dels habitants de la parròquia. "Et ego Arnaldus Episcopus supradictus sedis urgellensis qui propter mandato et consilio pro hominum de acute cet parrochianis jam dictis sacra vit altare sancte Salvatoris predicti in ecclesia sancte marie acute et posuit reliquias et Corpus dni[...]". Sobre aquest document hi ha una gran confusió, sobretot pel fet que autors com Sarri o Coberó l'atribueixen a la capella o ermita de Sant Salvador, distant uns tres-cents metres a l'est del Santuari de l'Aguda. En canvi Baraut, transcribint literalment de l'original, l'atribueix a la parroquial de Santa Maria. Nosaltres també ens decantem per a aquesta segona hipòtesi per tant, es tractaria del document de benedicció de l'altar dedicat a Sant Salvador dins l'església de Santa Maria de l'Aguda, que també s'hi troba. També existeix la possibilitat que el document parlés genèricament de Santa Maria com a parròquia i, per tant, integradora del patrimoni religiós del seu terme i lògicament de l'ermita de Sant Salvador. L'altre argument que ens faria decantar envers aquesta segona hipòtesi és l'arquitectònic: Sant Salvador del Coll conserva la seva volta apuntada característica del gòtic. Vidal-Vilaseca, per exemple, ens la mostren com a paradigma del gòtic primitiu de la Segarra, per tant, posterior a l'any 1190. D'altra banda, però, l'argument més definitiu ve donat per un

document, transcrit per Jaume Sarri, segons el qual l'església de Sant Salvador es construeix l'any 1396.

El 19 de setembre de 1172 el bisbe d'Urgell, Arnau de Preixens, va consagrar l'església inferior de Sant Gil i Sant Pere de Torà en qualitat d'església sufragània de l'església major o parroquial de

Conjunt del nucli de l'Aguda. En primer terme l'absis i a mà dreta les restes de la torre del castell

Santa Maria del castell de l'Aguda. No acceptant la seva condició de sufragània de la parroquial de Santa Maria de l'Aguda, l'any 1430 la Universitat i veïns de Torà aconseguiren de Francesc de Tovia, bisbe d'Urgell, la concessió per a Sant Gil de Torà de fonts baptismals i altres concessions. Els de l'Aguda no admeten el decret i envien els síndics del castell, Joan Torner i Bernat de Ferreres, actors i procuradors de la Universitat i dels veïns, perquè apel·lin aquest decret en forma jurídica al tribunal del bisbat d'Urgell; comencen les visites amb l'Oficial eclesiàstic de Guissona i s'inicia un plet sorollós que ha d'acabar en la Cúria arquebisbal de Tarragona. Sospesades les raons adduïdes per ambdues parts, que van exposar-se per escrit (Sarri, 22-26), es confirma la sentència, donada l'any 1432 a favor dels habitants de Torà. Arnau Roger de Pallars, nou bisbe d'Urgell, vuit anys després, l'1 de juny de 1438 traspassava la categoria d'església parroquial de Santa Maria de l'Aguda a Sant Gil de Torà. El 7 de febrer de 1624, els canonges de Solsona agreguen la parròquia de l'Aguda i Torà al bisbat de Solsona.

BIBLIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Fons Agustí Duran i Sanpere (Arxiu Històric Comarcal de Cervera).
- BARAUT, Cebrià: *Les actes de consagracions d'esglésies de l'antic Bisbat d'Urgell (segles IX-XII)*. La Seu d'Urgell 1986, ps. 193 i 194.
- Catalunya romànica*, vol. XXIV. Barcelona 1997, ps. 468-470.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 254-263 i 285-292.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1988, ps. 33, 66, 77, 82, 90, 91 i 97.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i Urgell*. Barcelona 1987, p. 114.
- LLOBET I PORTELLA, Josep M.: *Art cerverí del segle XVI*. Lleida 1990, ps. 99 i 100.
- SARRI, Jaume: *Santa Maria de l'Aguda*. Tàrrrega 1958.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 8.
- VIDAL-VILASECA: *El romànic de la Segarra i el pla d'Urgell*. Barcelona 1981, ps. 278-281.
- VILLANUEVA, Jaime: *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. IX. València 1821.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

En la placeta d'entrada a l'església, en un mur a mode d'ampit bastit a migjorn s'hi documenten, entremig de l'aparell, diverses pedres decorades amb motius que hom pot situar dins el romànic. El valuós tresor de l'Aguda, que descriu Mn. Sarri en el capítol XIII del seu llibre, gairebé s'ha perdut tot. De la formosa i rica creu

Fragment de pedra decorada d'inspiració escultòrica romànica

processional se'n conserva el contracte de 1572 a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera (Llobet, 1990). Sarri, als capítols V, VI i VII, ens aporta més informació sobre aquesta església i les vicissituds que passà al llarg dels segles.

A l'interior hi podem documentar una pica beneïtera interessant que descrivim en l'apartat corresponent a l'escultura.

Sobre la sort de les seves campanes hem de dir que, a mitjan de maig de 1937, la Generalitat de Catalunya, per mitjà del Servei de Recepció i Classificació de Metall amb destinació a les indústries de guerra, mana recollir totes les campanes de Torà. Això ens ho confirma un document de rebuda, signat a Barcelona el 17 de maig de 1937 que diu: "Hem rebut de l'Ajuntament de Torà de Riubregós sis campanes de bronze trencades, amb un pes aproximat de 3.000 quilos." Dos d'aquestes campanes trencades pertanyien a l'església de l'Aguda. Una nova campana, donada pel matrimoni Francesc Cererols i Teresa Sucarrats, va ser col·locada al campanar de l'Aguda aprofitant la festa de la Mare de Déu del Pilar de l'any 1948.

L'any 1939, tot just acabada la contesa bèl·lica, s'acordà de restaurar el Santuari i entronitzar una nova imatge de la Mare de Déu. Una solemne processó sortiria el 12 d'octubre des de Torà portant la nova imatge de la Mare de Déu de l'Aguda. La restauració no degué ser del tot suficient perquè pel mes de maig del 1971 es promogué una nova intervenció que s'inaugurà el 12 d'octubre del mateix any. Per a l'ocasió es feu una campanya popular per tal d'obtenir els recursos suficients.

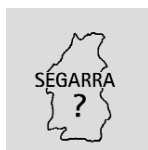
El 7 d'abril de 1980 va tenir lloc la benedicció de la nova imatge de la Mare de Déu de l'Aguda, obra de l'escultor de Barcelona, Joan Marco i Ahicart.

INTERVENCIONS

Construcció modificada i restaurada en diverses èpoques. Segons Sarri l'església patí incendis devastadors el 1642, 1703, 1836 i 1936, amb posteriors reformes no sempre afortunades. L'última restauració, abans de l'any 1971, ha mantingut la volta de canó, si bé enguixada. Hom ha col·locat a l'altar una Mare de Déu sedent tallada en fusta i policromada, bella imitació del romànic.

Per fidelitat amb l'estètica romànica creiem necessari modificar i restaurar l'actual absis pel que fa al seu sobrealçat.

SANT SALVADOR DEL COLL

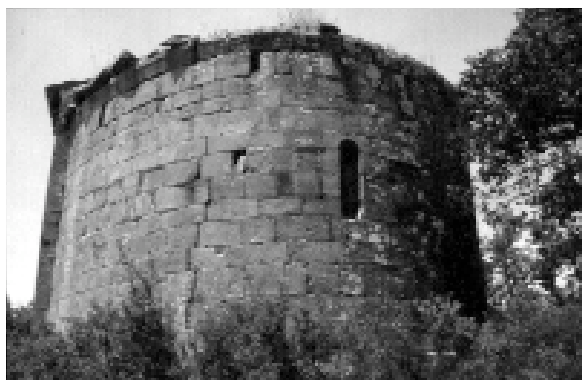
Nucli: L'Aguda
Distància des de Cervera: 25,6 km
Accés: Pista
Indret: Des de Cervera fins al nucli de l'Aguda seguint les indicacions per arribar al santuari de Santa Maria de l'Aguda. A uns 300 m a l'est del nucli urbà trobem aquesta capella isolada.

Tipologia: Ermita
Època (Èpoques): s. XIV
Estil: Romànic
Estat de conservació: Regular
Interès: Mitjà-alt

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte
Altres: Agrícola/Magatzem
Actual: Abandonada al culte

Capçalera de Sant Salvador del Coll

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Sis són —ens diu Vidal-Vilaseca— les esglésies del gòtic primitiu, que es caracteritzen per l'absis rodó i la volta apuntada, a les comarques de la Segarra i del Pla d'Urgell. A la Segarra hi trobem, a més de la de Sant Salvador de l'Aguda, la capella de Ntra. Sra. de la Llet a Castellmeià (municipi de Torrefeta i Florejacs), Santa Maria de Teuladells a Gra (municipi de Torrefeta i Florejacs) i Santa Maria de Lloberola (municipi de Biosca).

En tot cas, considerem que més que parlar d'un gòtic primitiu, en el cas de Sant Salvador de l'Aguda i, per extensió, de les altres esglésies esmentades, hem de parlar d'un llenguatge constructiu plenament integrat encara dins el romànic, si bé entraria dins els paràmetres del romànic tardà.

Sant Salvador del Coll de l'Aguda és un edifici de planta rectangular, d'una sola nau i absis semicircular. Està orientada en sentit est-oest i les seves mesures són les següents: 18,50 x 6,85 x 4 m d'alçada i 1,45 m d'amplada de mur.

Presenta parament de carreus mitjans i petits treba-

Frontis de Sant Salvador on destaca l'obertura en forma de creu grega, com a reminiscència del romànic primitiu

llats a punta i disposats a filades, amb la particularitat que a l'absis les dues filades inferiors són fetes de grans pedres treballades rústegament semblants a les dels podis parcials que nivellen tota l'església amb diferents alçades màximes: un metre a l'angle de la nau i absis i 0,75 m al del mur lateral nord i frontis. L'absis i els murs laterals estan resseguits a la part superior per una cornisa tallada més o menys a cavet. Entre les pedres del parament hom hi documenta forats de bastida.

La porta d'ingrés, bastida al mur de migjorn, és d'arc de mig punt adovellat.

Pel que fa a les finestres en documentem una a l'absis i una altra al frontis. A l'absis és de dues esqueixades d'arc de mig punt monolític treballat en la part inferior d'un carreu tant a la sortida exterior com a la interior. Al frontis forma una obertura de creu grega seguint la tipologia del romànic primitiu. Corona el frontis una espadanya d'un sol ull parcialment mutilada en la seva part superior.

A l'interior, la nau està coberta per una volta lleugerament apuntada, de la mateixa manera que l'arc preabsidial. El presbiteri està sobrealçat per un graó de pedra picada barroerament. A l'alçada de l'arc preabsidial es bastí un mur —suposem als segles XVIII o XIX— a partir del qual l'espai destinat a l'absis s'aprofita com a sagristia. En aquest mur es basteix una fornícula apertinada que suposem que devia allotjar una imatge del sant titular.

En definitiva, i sobretot per la morfologia externa, podríem apuntar a la possible existència d'una església més primitiva que hauria estat reconstruïda al segle XIV, aprofitant l'emplaçament originari, si bé no en tenim constància documental que ho confirmi.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

En parlar de Santa Maria de l'Aguda hem apuntat la

confusió existent a l'hora d'interpretar el document de 22 de febrer de 1190 corresponent a l'acta de consagració de l'altar de Sant Salvador "...in ecclesia sancte marie acute...". Mentre que Coberó o Sarri atribueixen el document a l'altar de la capella o ermita de Sant Salvador del Coll, al nostre entendre —segons el contingut del document— cal atribuir-lo a la parroquial de Santa Maria de l'Aguda. Així ho constata Baraut (p. 13) en el regest de la còpia feta el 1309 del document original: "Consagració de l'altar de Sant Salvador a l'església de Santa Maria de l'Aguda de Torà,...". Però, fins i tot Coberó, transcribint de l'original, reproduïx el següent: "També Jo, el nomenat bisbe, comcedim per amor a Déu, que el capítol de preveres de l'església de l'Aguda canti tres dies cada setmana en l'altar que acabem de consagrar de Sant Salvador en l'església de Santa Maria de l'Aguda...". D'altra banda, ja hem apuntat anteriorment l'existència d'un document transcrit per Jaume Sarri que situa la construcció de l'església l'any 1396, de manera que Sant Salvador del Coll és, segons sembla, un edifici que no ha patit cap intervenció que hagi modificat substancialment la seva estructura i, per tant, l'arquitectura ens situaria la construcció en el segle XIV, com una obra de transició del romànic al gòtic dins el context del romànic segarrenc.

Conta la tradició popular —escriu Coberó—, que en els Plans de Fontanet hi havia un temple dedicat a Sant Salvador, que els sarraïns enrunaren en conquerir aquest territori, però que els cristians reedificaren en el coll de l'Aguda. En aquest indret de Fontanet hom hi documenta les runes d'una edificació i s'hi han trobat, en diverses ocasions, sepultures amb esquelets. La toponímia també ens dona referències a Sant Salvador com la partida de Sant Salvador del Pla o el pont de Sant Salvador.

L'any 1856, després de molts anys sense culte, s'hi fan obres per refer els desperfectes causats en períodes de guerra i revolta. Es posen noves portes i panys, bancs per seure, armaris i tot el parament litúrgic; s'enguixa i s'emblanquina, s'enrajola amb cairons i es col·loca una balustrada al presbiteri. El dia 3 d'agost de 1856 és beneïda la nova imatge de Sant Salvador, que costà 18 lliures i 15 sous.

El govern espanyol es vengué la capella, en virtut de la llei desamortitzadora, per la quantitat de 80 pessetes. Després de la guerra civil de 1936, la capella va endreçar-se de nou. Avui resta sense culte.

BIBLIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BARAUT, Cebrià: *Les actes de consagracions d'esglésies de l'antic Bisbat d'Urgell (segles IX-XII)*. La Seu d'Urgell 1986, ps. 193 i 194.
- Catalunya romànica*, vol. XXIV. Barcelona 1997, ps. 470.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 373-377.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i*

Urgell. Barcelona 1987, p. 113.

—SARRI, Jaume: *Santa Maria de l'Aguda*. Tàrraga 1958.

—VIDAL-VILASECA: *El romànic de la Segarra i el Pla d'Urgell*. Barcelona 1981, ps. 323-325.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

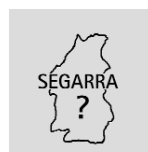
El seu estat de conservació és força acceptable, tanmateix convindria amb una certa urgència refer la coberta de l'absis.

Anotem aquí la relació existent entre la consagració de l'altar de Sant Salvador (dins l'església de Santa Maria o ermita de Sant Salvador del Coll) i el Sant Dubte d'Ivorra (vegeu Coberó, 374/Sarri, 92).

INTERVENCIONS

Hi ha constància oral i escrita de sengles intervencions al 1856 i al 1939.

ESGLÉSIA DEL MONESTIR DE SANT CELDONI I SANT ERMENTER

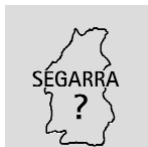

Nucli: Cellers

Distància des de Cervera: 30,7 km

Accés: Pista

Indret: *Seguint les indicacions fins arribar a Torà. Poc abans d'agafar la carretera que condueix a Solsona ens desviarem a mà dreta per agafar una pista asfaltada que mor al monestir de Sant Celdoni i Ermenter, passant pel nucli de Cellers.*

Tipologia: Església

Època (Èpoques): Final s. XI-ppi. S. XII

Estil: Romànic

Estat de conservació: Regular-bo

Interès: Molt alt

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Religios/Culte-Monument històric-artístic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

D'antuvi cal tenir molt present que del primitiu

Vista general de l'església del monestir de Cellers

monestir no en queda res i que la ubicació d'aquest podria localitzar-se —segons Casas i Ollich— on avui hi ha la rectoria de l'església, tot i que no pot afirmar-se amb rotunditat. El que queda en peu és, per tant, l'església del monestir i diverses dependències annexes d'èpoques posteriors, sobretot del final s. XVIII. Pel que fa a la seva descripció ens guiarem bàsicament en el magnífic treball de M. Casas i I. Ollich, que ens proposen un seguit de fases o moments cronològics per a la seva construcció:

- s. XI o fase inicial: projecte de l'església (3 absis, cripta i una nau que es perllongaria a partir de l'absis central. Decoració externa a base d'arcades llombardes) i començament de la construcció de la capçalera. Es fa la cripta i comencen a pujar per fora les bandes llombardes.

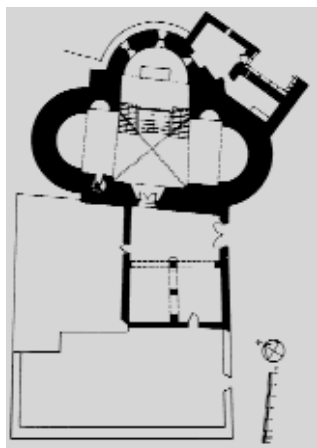
- s. XII o fase d'estancament: el projecte era massa gros. Es renuncia a la decoració externa i es limita el temple a l'espai format pels tres absis, tancant-lo amb la façana.

- s. XIII-XIV: s'acaba la part superior de l'església. Part central possiblement coberta mitjançant una primitiva volta octogonal sobre trompes.

- s. XV, XVI i XVII: successives renovacions en el parament i en la volta central, segons es necessités (Concili de Trent).

- s. XVIII: edificació de les dependències annexes a l'església. Renovació d'alguns elements en aquesta. Ferros de la porta.

- s. XIX i principis del XX. Renovació gairebé total de l'església, sobretot a l'interior, degut al moviment arquitectònic català de l'època (Rogent i altres): façana del temple, volta central amb escuts simbòlics, portalada d'entrada a la cripta, capitells...

Planta del temple
(Dibuix J. Bibià)

L'església del monestir, l'any 1999, en el moment de començar les obres de restauració de la coberta

Anem a descriure tot seguit l'església tal i com se'n presenta actualment:

Amb la capçalera mirant a llevant, es tracta d'una església amb una planta molt particular, formada per una nau quasi quadrada, amb una absis central i dos de laterals que formen el transsepte i la façana; a més, hi ha, a la zona de l'absis central, un presbiteri elevat i una cripta a sota. L'espai central està cobert per una cúpula ogival. Externament l'església es troba parcialment tapada per diverses dependències annexes d'èpoques posteriors, principalment de final s. XVIII. La rectoria va ser adossada a la façana de l'església de manera que forma un petit pati tancat per on s'ha de passar per entrar al temple. La façana presenta un parament que la diferencia de la resta de murs, amb un sector possiblement renovat cap els segles XII o XIII, encara que l'aspecte actual correspon completament a l'última restauració efectuada a final s. XIX (1898). També l'aspecte de la portalada i de la finestra, amb les arcades i els capitells, denuncia una imitació del romànic del segle XII feta al segle passat. La porta d'entrada, de dues fulles, és de fusta, adornada amb una ferramenta del segle XVIII, segons es llegeix en un d'ells: "HESSENT PRIOR MIGUQL HOLIVA 1760". Val a dir, així mateix, que arran de la restauració que actualment s'està duent a terme en el conjunt de l'església i edificis annexos, s'ha descobert un fragment d'una imposta decorada amb motius vegetals i que devia formar part de la primitiva portalada romànica.

L'església en si està formada únicament per tres absis, separats per contraforts rectangulars ben marcats a l'exterior. La part dels tres absis que pot examinar-se deixa veure un exterior llis, sense gaires complicacions tècniques en l'acabat de l'obra. A l'absis central hi ha tres finestres de doble esqueixada a la zona del presbiteri i tres de més baixes a l'alçada de la cripta.

Restes d'una imposta romànica que ens assenyalaria l'emplaçament de la primitiva portalada

En aquest absis central també hom hi documenta almenys tres pilastres truncades per dalt que podrien correspondre amb les primitives lesenes o bandes llombardes. El parament dels murs ens indica arranjaments posteriors dels s. XVIII-XIX, els quals probablement haurien eliminat les bandes. Per damunt dels absis s'alça una mena de cimbori quadrat, de volta ogival a l'interior que sembla fruit de la restauració efectuada al s. XIX i que hauria substituït l'antic cimbori del s. XII, potser octogonal sobre trompes. Corona una espadanya de dos ulls, datable igualment del segle passat, que conserva actualment una sola campana.

L'església de Cellers és petita (uns 130 m²), tenint en compte l'estructura arquitectònica dels seus absis. Aquests suggereixen que l'edificació va ésser concebu-

da amb planta de creu llatina. El fet és que la idea primitiva va quedar limitada i va bastir-se la façana allà on hagués arrencat la nau. La construcció interior és llisa, de pedra ben tallada, sense cap ornamentació especial. La nau transversal o creuer ocupa uns 97 m², formant-se a banda i banda de l'absis central mitjançant uns trams quadrats que inclouen una absidïola a cada cantó del creuer. Aquests trams quadrats, coberts amb volta de canó, es corresponen amb els contraforts exteriors dels quals ja hem parlat. Els absis laterals que tanquen el creuer són semicirculars, sense cap comunicació amb l'exterior si exceptuem una petita finestra. Aquests absis laterals són coberts amb volta de quart d'esfera. Pot observar-se encara l'existència d'una banquetta baixa, seguint la forma semicircular dels absis. En cada un d'ells trobem un altar, amb la data inscrita del 1842. Són decorats amb flors de sis pètals incloses dins d'un doble cercle, motiu d'ornamentació de tradició molt molt antiga i reutilitzat al llarg dels segles. La coberta de l'espai quadrat entre absis es soluciona amb una volta ogival, muntada sobre trompes. Aquesta cúpula no és la primitiva, com hem dit, i té un motiu central a la clau de volta que no s'identifica. Igualment les nervadures de la volta s'interrompen a més de mitja alçada dels murs per acabar reposant en una mena de cul de llàntia on s'hi esculpeixen una mena d'escuts que mostren motius simbòlics dels màrtirs de l'església: dues corones entrecreuades, palmes del martiri... El presbiteri queda enlairat uns 2 m en relació al nivell del terra. Deu graons, recolzats a banda i banda dels murs laterals, hi faciliten l'accés, deixant un espai al mig ocupat per una escala descendent que condueix a la cripta. Una vegada a dalt del presbiteri l'espai hàbil és reduït, i s'hi troba un altar on encara hi ha objectes del culte i les imatges dels sants màrtirs esculpides en pedra d'època recent. Al cantó de l'esquerra del presbiteri hi trobem un espai buidat al mur i tancat per una portella de ferro amb la inscripció a la pedra: "RAMON —O VA FER— 1781".

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El treball de M. Casas i I. Ollich ens serveix per confeccionar aquest apartat. La primera referència documental que tenim del monestir és de l'any 986 en què Vidal donà a Santa Maria de la Seu el castell de Figuerola, situat al límit oriental del comtat d'Urgell, que tenia per compra feta al comte Borrell. En els seus límits es cita la "domum Samcti Celedonii... qui est inserra de Sellarus". Un segon document de 1038 ens parla de la donació feta per Borrell i Adalaida juntament amb els seus fills a tres frares anomenats Guillem, Seniofred i Galid, als quals donen les esglésies de Sant Martí i Sant Celdoni de Cellers, amb la condició que hi hauran de residir servint Déu i Santa Maria.

La funció principal dels monjos d'aquest monestir en aquests moments sembla que era la cura d'ànimes; això fa suposar que al 1038 no hi havia servei religiós en aquesta comarca de Cellers i es restaurà el monestir amb la finalitat principal de renovar la vida espiritual de la zona. Els orígens del monestir, tenint en

Vista de l'església del monestir per ponent en una foto de l'any 1984, amb la rectoria en primer terme

compte la seva situació i que el topònim reflexa l'existència anterior d'un nucli monàstic —probablement cel·les eremítiques—, sembla que cal buscar-los en la florent vida eremítica de l'alta Edat Mitjana. També les relíquies dels Sants podrien ser la causa que va fer transformar aquestes cel·les o eremitoris en el monestir dedicat a aquestes. Durant el segle X que es facin petites fundacions monàstiques al voltant d'una església, que a vegades prosperen i d'altres es dissolen en el fracàs, com ben bé podria ser en aquest cas.

De fet, l'any 1071 es produeix la donació "pro anima" que Ramon, fill de Guerau, fa al monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles de l'església de St. Celdoni de Cellers amb tots els seus béns, amb la finalitat, segons sembla, de restablir la vida monàstica i parroquial a Cellers. El monestir, un cop va passar a dependre de St. Sadurní de Tavèrnoles, va quedar convertit en priorat i no devia ser gaire pròspera la seva existència quan al 1399 es va produir el trasllat de les relíquies dels Sants a l'església parroquial de Cardona. Dues notícies més, del 1460 i del 1524, demostren que el priorat es trobava gairebé abandonat en aquesta època, car, si al 1460 un prevere de Sanaüja s'apodera dels béns del priorat i al 1524 el seu prior era un canonge de Guissona, sembla que a Cellers no hi havia qui s'ocupés directament de les rendes del priorat. Per una butlla del primer d'agost del 1593 les rendes d'aquest priorat quedaren incorporades a la canongia de l'església catedralícia de Solsona. Del 1649 tenim la notícia que Celdoni Joando, pagès de Cellers, donà uns drets al capellà del monestir a canvi d'unes misses per la seva salvació. Aquest capellà sembla que residia a la rectoria del monestir i es cuidava del seu patrimoni i de servir, també, la parroquial de St. Martí de Cellers. De fet, fins a començament dels anys seixanta la rectoria va ser ocupada pel mossèn de Cellers.

El primer que va escriure sobre la vida dels Sants Màrtirs va ser Prudenci a Peristephanon, I, VIII. I. Van néixer a Lleó, fills de sant Marcel Centurió i santa Nona; eren soldats romans i varen ser martiritzats en temps de Dioclecià a Calahorra. Ja en el moment del martiri van succeir prodigis extraordinaris. Per això, les seves relíquies foren venerades aviat no sols a Calahorra sinó també a d'altres llocs on van anar a parar, com Cellers. Un primer indicatiu de l'existència de

les relíquies dels màrtirs a Cellers seria el fet que abans del 805 el monjo Sidoni de Sant Serni de Tavèrnoles hagués escollit aquesta zona per aixecar-hi una cel·la dedicada a sant Serni. Però, de fet, ni les relíquies dels sants ni els seus noms s'hi esmenten per a res, únicament es diu que el lloc era solitari, la qual cosa era ideal per a la vida eremítica. Les notícies sobre el seu trasllat són purament llegendàries i l'únic criteri acceptable és la hipòtesi de mossèn Serra Vilaró, que creu que podria estar relacionat amb la invasió sarraïna de la Península. Aquestes relíquies van ser traslladades per ordre del comte de Cardona Joan Ramon Folch a la parroquial cardonina el 1399. Aquest acte devia suscitar una forta oposició perquè per un decret apostòlic datat a Avinyó el 7-1-1400, el papa Benet XIII comissionà a l'abat Francesc de Besora perquè absolgués al comte de les censures eclesiàstiques en què havia incorregut, per haver traslladat sense legítima llicència les relíquies dels Sants Màrtirs. El fet principal és que la vila de Cardona va desplaçar a la vall de Cellers en la possessió de les relíquies; però no de totes, ja que unes quantes foren restituïdes i això va fer possible que es mantingués la vida espiritual del monestir que materialment ja devia estar bastant abandonat. La devoció a aquests Sants, que eren advocats pels ferits de trencadures, cecs, mancs i tolits, però especialment per a donar bona pluja als blats, estava molt estesa no sols a Cellers sinó també als pobles veïns de la comarca. Quant a Cardona podem afirmar que la devoció a aquests Sants es va estendre a partir del trasllat de 1399, ja que abans no existia.

BIBLIOGRAFIA I FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BARAUT, Cebrià: *Els documents dels anys 981-1010, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell*. "Urgèlia" núm. 3. La Seu d'Urgell 1980, ps. 38-39.
- BARAUT, Cebrià: *Diplomatari del monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles (segles IX-XIII)*. "Urgèlia" núm. 12. La Seu d'Urgell 1994-1995, ps. 23-41, 152 i 153.
- CASAS, Montserrat/OLLICH I CASTANYER, Immaculada: *El monestir de Sant Celdoni i Ermenter de Cellers. Estudi històric-arqueològic*. "Acta Historia et archaeologica mediaevalia", núm. 2. Barcelona 1981, ps. 171-210.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 66 i 142-146.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 411-413.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1988, p. 99.
- Departament de Cultura de la Generalitat: *Catàleg de monuments i conjunts històric-artístics de Catalunya*. Barcelona 1990, p. 339.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 52.
- JUNYENT, Eduard: *Catalunya romànica. L'arquitectura del segle XII*, vol. 4. Barcelona 1976.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. I. Lleida 1986, ps. 127-129.

—PLADEVALL, Antoni: *Els monestirs catalans*. Vitòria 1974, ps. 48 i 51.

—SERRA VILARÓ, Joan: *Història de Cardona. Llibre IV. L'Església i Parròquia de Sant Miquel de Cardona*. Tarragona 1962.

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 7.

—VILLANUEVA, Jaume: *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. VIII i XII. Madrid 1850, p. 48.

—ZARAGOZA, Ernest: *Catàleg dels monestirs catalans*. Barcelona 1997, ps. 71 i 72.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Pel que fa a l'aspecte econòmic del monestir, que no hem comentat en l'apartat de notícies històriques, hom pot consultar les pàgines 178 a 181 de l'article de M. Casas i I. Ollich.

Lamentable és, tot i tractar-se d'un monument declarat com a històric-artístic, el seu estat de conservació i la manca de control d'accés al seu interior. Amb tot, darrerament, hom hi ha efectuat diverses intervencions com a conseqüència de les destrosses en els edificis annexos provocades pel lamentable incendi del juliol de 1998. Entre aquestes, destaquem la restauració de la coberta i l'enderroc de diversos espais annexes.

Durant la guerra civil de 1936-1939 van desaparèixer de l'església de Sant Miquel de Cardona les relíquies dels Sants Màrtirs guardades en una urna d'argent manada construir pels ducs de Cardona el 1524, obra de l'orfebre barceloní Narcís Ferrer, així com una creu processional de la confraria dels Sants Màrtirs, de l'any 1420, obra de l'argenter de Barcelona Marc Alsina.

D'aquesta església són nombroses peces d'orfebreria religiosa així com una talla barroca de la Mare de Déu del Roser religiosa que descrivim en els apartats corresponents. En el seu interior es conserva una talla d'un Sant Crist, una pica beneïtera de pedra i dues escultures també en pedra dels Sants Màrtirs. Pel que fa a les dues primeres obres les descrivim en l'apartat corresponent.

INTERVENCIONS

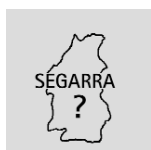
Possibles restauracions d'aquest temple podrien datar del s. XVIII si fem cas de les obres de construcció de dependències annexes. La restauració més important d'aquest església, però, va produir-se al 1898 i va ser impulsada pel bisbe Riu i Cabanas de Solsona.

La darrera intervenció remarcable s'efectuava en el moment d'escriure aquestes línies i afectava principalment a la coberta de l'església i els edificis annexos.

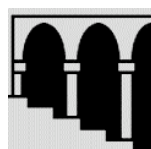
PROTECCIÓ EXISTENT

- Monument Històric Artístic / D. 25-3-1985 / DOGC 15-5-1985.
- R-I-51-5092.

CRIPTA DE L'ESGLÉSIA DE SANT CELDONI I SANT ERMENTER

Nucli: Cellers
Distància des de Cervera: 30,7 km
Accés: Pista
Indret: *Seguint les indicacions de la fitxa anterior per tal de poder arribar a l'església del Monestir de Cellers.*

Tipologia: Cripta
Època (Èpoques): Final s. XII-ppi. s. XIII
Estil: Romànic
Estat de conservació: Regular
Interès: Molt alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte
Actual: Religiós/Culte-Monument històric-artístic

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

La cripta de l'església del monestir de Cellers es troba situada a la zona de l'absis central i es basteix aprofitant l'espai de 2 m aconseguit amb l'enlairament del presbiteri, juntament amb el rebaixament del sòl d'una mica més d'1 m. L'accés actual a la cripta es realitza mitjançant una escala central, bastida modernament, situada entre les altres dues que pugen al presbiteri i que es presenta sota la forma d'una portalada romànica amb arquivoltes sostingudes per dues columnes per banda i amb els seus corresponents capitells —tot això producte de la renovació del segle XIX-XX. Les tres finestres de la cripta que donen a l'exterior, de doble esqueixada, no es troben alineades amb les del presbiteri, cosa que fa pensar en un moment constructiu diferent. El nivell de terra, per fora, taparia completament aquestes finestres de la cripta, així s'explica l'existència d'un mur exterior, d'època contemporània, a una distància de més o menys 1 m de l'absis central que, seguint la forma circular d'aquest, s'aixeca fins al nivell de les finestres. Al cantó dret de la cripta s'obre una porta que dona accés a una petita habitació que probablement es faria servir com a sagristia.

Ingrés a l'interior de la cripta, obra del segle XIX

L'espai interior, molt semblant a la cripta de St. Vicenç de Cardona o la de Sant Esteve d'Olius, es troba compartimentat en sis espais coberts per voltes d'aresta. Aquests espais vénen delimitats en alçat per quatre columnes cilíndriques, un xic abombades en la

seva part central, que mesuren un promig d'uns 65 cm de diàmetre i aproximadament 140 cm d'alçada. Les quatre columnes formen un espai central delimitat per pedres planes i llargues per tres cantons, i per un altar de pedra treballada. L'espai comprès entre aquestes pedres i l'altar, que es correspon amb el centre de la cripta, no es troba obrat de

Interior de la cripta, coberta amb volta d'aresta

manera que hi aflora la terra. Aquest espai, segons Casas i Ollich, podria ser el reservat a una pila baptismal d'immersió. Les columnes són rematades per capitells amb decoració esculpida i en un estat de conservació regular tenint en compte l'erosió que han sofert. Són de secció quadrada a la part superior o àbac i circular a la part inferior. Sota l'àbac presenten un emmarcament formant un arc que s'interromp per donar pas, a la resta del tambor, a una senzilla decoració. Els carcanyols d'aquests arcs són decorats amb motius vegetals o bé, com en el cas del capitell millor conservat, amb caps monstruosos. El seu treball és molt senzill, obra, sens dubte, d'un humil picapedrer. El tema decoratiu, al tambor, ve a ser el mateix: unes flors rodones de diferents variants i rostres humans de cares rodones, de faccions grosses i grotesques i llargues

Interior de la cripta des de la porta d'ingrés

Exemple d'un capitell decorat amb motius vegetals i antropomòrfics

capitells que es troben vora l'altar és l'únic que hom s'atreveix a qualificar com a original de tota la cripta: sota l'àbac, els carcanyols de les arcuacions es troben decorats amb unes línies incises que volen representar fulles o motius vegetals i, a les quatre cares del tambor en destaca l'escultura d'un cap presentat frontalment, el qual sembla dur un limitat nimbe crucífer, a la vega- da que sembla que s'hi representa una part del cos, vestit; a la dreta, en una altra cara, hi ha una flor de vuit pètals rodons i botó central. Caldria conèixer amb profunditat els motius pitjor conservats, per pensar en un possible sentit del conjunt i explicar la presència d'un cap d'aspecte monstruós en un altre capitell. Tot plegat respira una clara rusticitat, amb les formes

Exemple de capitell decorat amb una mena de flor oberta probablement restaurat

esquematzades i les superfícies planes, i ens situa en comparació amb altres conjunts del Solsonès, on prolifera una escultura de caire popular i on no manquen les representacions de caps humans en diversos indrets dels edificis. Potser un dels exemples més propers és el de Sant Esteve d'Olius, en què hom ha proposat una representació del pecat original, amb Adam i Eva.

Val a dir, igualment, que de l'observació detallada hom hi documenta alguns rastres de pintura en el sector de l'altar i de l'arcada dreta. Es veuen diversos colors que surten dels fons: blau, lil·lós, quelcom de vermell, tot en un fons groguenc. S'hauria d'examinar bé tot aquest tros per comprovar l'existència de pintures al fresc datables d'època romànica. La possibilitat no sembla pas del tot inversemblant.

Pel que fa a les notícies històriques de la cripta,

barbes. Observant els capitells hom s'adona a simple vista que en la seva major part són reproduccions i restauracions dels primitius, basant-se òbviament en els originals conservats. Casas i Ollich ens apunten un sol capitell autèntic; un capitell mig autèntic, mig refet; mig capitell, mig autèntic, mig refet; dos capitells d'imitació i cinc mitjos capitells també d'imitació. Un dels

vegeu-les a la fitxa anterior corresponent a l'església del Monestir de Sant Celdoni i Ermenter.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BARAUT, Cebrià: *Els documents dels anys 981-1010, de l'arxiu Capitular de la Seu d'Urgell*. "Urgèlia" núm. 3. La Seu d'Urgell 1980, ps. 38-39.
- BARAUT, Cebrià: *Diplomatari del monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles (segles IX-XIII)*. "Urgèlia" núm. 12. La Seu d'Urgell 1994-1995, ps. 23-41, 152 i 153.
- CASAS, Montserrat/OLLICH, Immaculada: *El monestir de Sant Celdoni i Ermenter de Cellers. Estudi històrico-arqueològic*. "Acta Historia et archaeologica mediaevalia" núm. 2. Barcelona 1981, ps. 195-202.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 66, 145 i 146.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 411-413.
- Departament de Cultura de la Generalitat: *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*. Barcelona 1990, p. 339.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 52.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. I. Lleida 1986, ps. 127-129.
- PLADEVALL, Antoni: *Els monestirs catalans*. Vitòria 1974, ps. 48 i 51.
- SERRA VILARÓ, Joan: *Història de Cardona. Llibre IV. L'Església i Parròquia de Sant Miquel de Cardona*. Tarragona 1962.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 7.
- VILLANUEVA, Jaume: *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. VIII i XII. Madrid 1850, p. 48.
- ZARAGOZA, Ernest: *Catàleg dels monestirs catalans*. Barcelona 1997, ps. 71 i 72.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Cal advertir que algun que altre capitell és producte de la restauració feta l'any 1898. Lamentable és, tot i tractar-se d'un monument declarat com a històrico-artístic, l'estat de conservació de la cripta i la manca de control d'accés al seu interior. Una nova restauració és, potser, la tasca més urgent.

INTERVENCIIONS

Com s'ha dit en parlar de l'església del monestir, la restauració més important d'aquest església va produir-se al 1898 i va ser impulsada pel bisbe Riu i Cabanas de Solsona.

PROTECCIÓ EXISTENT

- Monument Històric Artístic / D. 25-3-1985 / DOGC 15-5-1985.
- R-I-51-5092.

ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ

Nucli: Cellers
Distància des de Cervera: 29,3 km
Accés: Pista
Indret: *Seguint les indicacions fins a Torà, continuarem en direcció a Solsona. Poc abans d'agafar la carretera ens desviarem a mà dreta per una pista asfaltada que condueix al nucli de Cellers (a uns 7 km de Torà). Es troba, junt amb l'enrunat castell, en un replà a la part alta del poble.*

Tipologia: Església
Època (Èpoques): Medieval-Moderna
Estil: Romànic (algun sector)
Estat de conservació: Bo-Regular
Interès: Mitjà

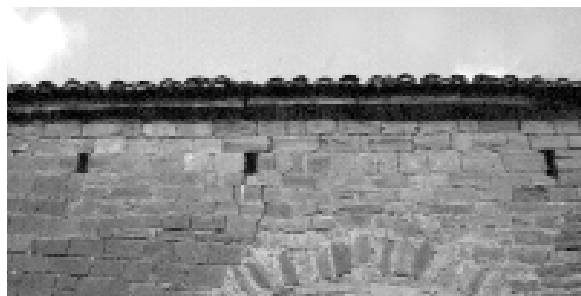
DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Capçalera de l'església i mur de migjorn

Es tracta d'un edifici d'una sola nau, orientat d'est a oest, de planta rectangular (13,50 x 5,90 m) coberta amb volta de canó molt irregular i capçalera plana. Té la teulada a doble vessant, amb els aiguavessos escopint als murs de tramontana i migjorn, i ràfec de llosa. Presenta parament de carreus petits i mitjans formant filades, combinat amb sectors de pedra irregular.

L'interior, arrebossat, presenta dos arcs torals de mig punt, esbiaixats i lleugerament rebaixats. El més proper a la capçalera arrenca, a la banda del mur de tramontana, de sota la cornisa, mentre que a l'altra banda, igual com l'altre arc toral, arrenca d'una pilastra adossada al mur. L'absis primitiu tan sols es visible des de

Vista de la cornisa del mur de migjorn on s'hi pot observar el ràfec, un arc de descàrrega i tres forats entre l'aparell

l'interior. S'obre a la nau per un arc pre-absidial de mig punt en degradació, rebaixat i molt irregular, que arrenca de terra al mur de tramontana i sota la cornisa al mur de migjorn. Els arcs en degradació arrenquen de terra per tots dos costats. L'absis actual és cobert amb volta de llunetes, també arrebossada. Al mur de tramontana, entre els dos arcs torals, hi ha dues arcades d'arc de mig punt excavades al mur. D'altra banda, al mur de migjorn, entre la porta i l'absis hi ha una capella també excavada al mur, amb restes de pintura molt posterior, probablement del XVIII.

En el mur de migjorn s'hi obre l'actual porta d'ingrés, d'arc carpanell i amb la inscripció "1814" dins un segell. Val a dir que per damunt de l'arc documentem una sèrie de pedres irregulars disposades a cantell i que podrien constituir un arc de descàrrega. També cal destacar la presència d'una primitiva finestra d'arc adovellat, que es troba tapiada. Com a element destacable d'aquest mur, tenim les restes de la primitiva cornisa de forma trapezoïdal i bisellada, que té dues parts ben diferenciades: la de més a ponent, que va fins passada la porta, i la de més a llevant que arriba fins al campanar, de pedra molt més tosca. Tant aquest mur com el de tramontana presenten al bell mig de l'aparell diversos forats que probablement foren utilitzats per fixar-hi algun tipus de bastida. En l'angle que formen el mur de migjorn i el mur de llevant s'hi basteix el campanar. L'ample o llarg del campanar, de fet, constitueix un cos afegit d'uns 3,30 m a l'antiga capçalera de l'església que va representar la supressió de l'absis. Aquesta reforma va ser efectuada a final s. XVIII. Es tracta d'un campanar de planta quadrada amb quatre ulls d'arc de mig punt, dos dels quals han estat refets amb maó. Es troba obrat a base de pedra irregular, més o menys polida, amb reserva de carreus a les cantoneres i presenta un acornisament ceràmic d'estil català, coronant-lo una creu de ferro.

El mur de ponent, acabat en frontó triangular, presenta parament de carreus petits i mitjans amb un finestra d'esqueixada i llinda plana oberta cap a l'exterior.

El mur de llevant té una finestra tapiada, d'arc de mig punt treballat en la part superior i inferior d'una pedra monolítica.

A l'estructura de la nau primitiva s'hi han anat adossant diversos cossos, com la sagristia al mur de tramontana, a ponent uns murs baixos que uneixen l'església a les restes del castell, així com el campanar al de migjorn i llevant.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

D'aquesta església se'n disposa de ben poques dades històriques. Un document de l'any 1038 ens parla d'una donació feta per Borrell i Adelaida juntament amb els seus fills a tres frares anomenats: Guillem, Seniofred i Galid, als quals donen les esglésies de Sant Martí i Sant Celdoni de Cellers, amb la condició de que hi hauran de residir servint Déu i Santa Maria: *In nomine Domini, ego, Borrellus seniore et coniux sue Adalaz et filios tuos Gerallus archidiaconus et Guifredus, nos in simil et per omnes successores nostros presentes vel futuri. Donatores sumus vobis Guillelmus monachus et fratri suo Galindus scer et Seniofredus monachus et successor vestros uno post alium omni tempore in secula seculorum. Per hanc scriptura donamus et concedimus atque tradimus videlicet ipsam ecclesiam Sancti Martini que vocatur de Selers que est in Comitatum Urgello in locum quem vocant valle Tolletana prope ipso castro de Selers. Ita tamen damus et concedimus ipsam ecclesiam Sancti Martini ad servicium Dei et Sancte Marie et cum omni populo vivis et Mortuis ut serviant ibi bene monachis et presbiteris ecclesie Sancti Celedonii qui ibi statuti sunt vel damus et concedimus ipsam ecclesiam Sancti ad servicium Dei et Sancte Marie et cum omni populo vivis et Mortuis ut serviant ibi bene monachis et presbiteris ecclesie Sancti Celedonii qui ibi statuti sunt vel fuerint per cuncta secula ad honorem Dei et ecclesie Sancti Martini cum hominibus et feminabus et illos danent [sic] et redent monachis et clericis que ibi serviant locum Sancti Martini primicias et oblaciones et de functiones et omnibus redditibus et exitibus in pace sine omni servitute.*

Segons aquest document sembla que ambdues esglésies ja existien al 1038, encara que possiblement estaven abandonades, ja que aquesta donació reflecteix clarament la intenció de restaurar-hi el culte religiós, amb l'obligació dels clergues de St. Celdoni de servir a l'església de St. Martí tots els diumenges, dilluns i dissabtes. Aquesta relació entre St. Martí, església parroquial de Cellers, i el monestir dels sants màrtirs Celdoni i Ermenter suposem que és a causa de la proximitat existent.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BARAUT, Cebrià: *Diplomatari del monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles (segles IX-XIII)*. "Urgèlia" núm. 12. La Seu d'Urgell 1994-1995, ps. 18, 19, 27 i 125.
- CASAS, Montserrat i OLLICH, Immaculada: *El monestir de Sant Celdoni i Ermenter de Cellers. Estudi històric-arqueològic*, a "Acta Historica et archaeologica mediaevalia", núm. 2. Barcelona 1981, ps. 175-177 i 202-203.
- Catalunya romànica, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 136.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 411.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

—GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 51.

—LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. I. Lleida 1986, ps. 128-129.

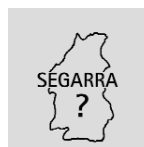
NOTES COMPLEMENTÀRIES

Per unes notes de Cellers sabem que el campanar de l'església de Sant Martí va construir-se entre els anys 1784 i 1796. Una campaneta que penja del campanar porta gravada la data 1796.

D'aquesta església és un fragment de terra cuita amb la representació de la Verge amb el Nen que es conserva al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

Davant de la caçalera i al llarg de tot el mur sud hi hauria el primitiu fossar on s'hi documenten dues esteles discoïdals i un comunidor o altaret per beneir el terme.

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA

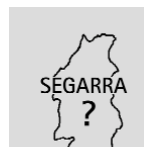

Nucli: Claret

Distància des de Cervera: 29,6 km

Accés: Pista

Indret: Seguint les indicacions fins al nucli de Torà passant per Portell i Ivorra. Continuarem per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. Prendrem aquesta carretera fins el trencall de Claret, a 2,2 km de Torà. D'aquí, per una pista de terra en bon estat, arribarem, després de 4 km, al nucli de Claret.

Tipologia: Església

Època (Èpoques): s. XII

Estil: Romànic

Estat de conservació: Bo

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

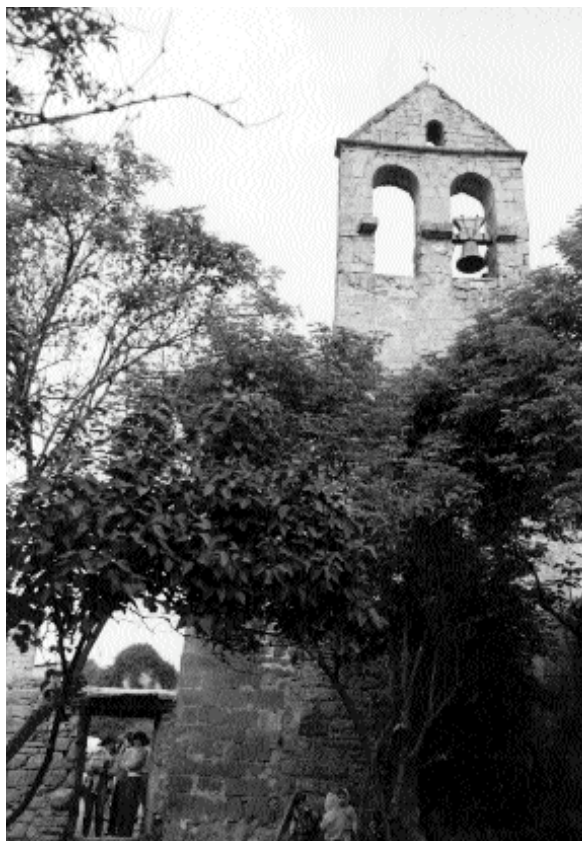
Original: Religiós/Culte

Actual: Religiós/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Capçalera i mur de tramuntana de l'església, on destaca el porxo sobrealçat

Mur de ponent coronat pel campanar d'espadanya

Es tracta d'un edifici de planta rectangular (15,10 m x 6,10 m), d'una sola nau coberta amb volta de canó lleugerament apuntada i encapçalada a llevant per un absis semicircular. Presenta parament de carreus ben tallats, destacant-ne les vuit primeres filades de l'absis, que són més grans que la resta de l'edifici. També hi documentem algun tram de pedra irregular, corresponent a modificacions posteriors.

L'absis, aparentment sobrealçat —tal i com semblen indicar-ho els carreus més irregulars de la part alta—, té una finestra d'una sola esqueixada, coronada amb un arc monolític de mig punt, treballat en la cara inferior d'un carreu. Ha estat eixamplada retallant un dels brancals.

Vista de l'absis semicircular que presideix l'entrada al nucli urbà

En el mur de tramuntana hi ha oberta la porta d'ingrés, d'arc de mig punt adovellat (185 x 115 cm), amb vuit dovelles. Aquest mur és recorregut per un banc de pedra. Al mur oest corona l'edifici un campanar de cadireta propi del s. XVII o XVIII, molt refet, amb una espadanya de dos ulls, una cornisa i un frontó, al mig del qual hi ha una fines-

tra acabada en arc de mig punt monolític. Un ull de bou monolític es troba encastat al bell mig del mur i sota hi trobem un contrafort. Presenta ràfec de llosa a tot volt però, damunt la primitiva coberta, hi ha un cos sobrealçat, amb una mena de porxo aixecat damunt de cinc pilars, amb un embigat que sustenta una coberta de teula àrab, refeta modernament.

Detall de la petita finestra absidial retallada en un dels seus brancals

A l'interior, un arc preabsidial apuntat obre l'absis a la nau, el qual està tapiat mitjançant un envà que n'impedeix la visibilitat, alhora que devia respondre a l'emplaçament d'una petita sacristia i del retaule major. Actualment, presenta un enguixat llis amb una petita fornícula on s'encaixona la imatge de vestir de la Mare de Déu dels Dolors. L'altar, de pedra, presenta un basament circular amb un fust cilíndric i taula quadrada. Hom pot comprovar, també a l'interior, que la part inferior del mur de tramuntana és esbiaixada. Els murs laterals han estat buidats per a fer-hi quatre capelles, dues a cada banda. A més a més, en el mur de migjorn, davant la porta d'entrada, hi ha excavat un nínxol on es localitzen les fonts baptismals. Entre aquest espai i una de les capelles hi ha encastada una làpida funerària d'un infant, escrita en llatí que data del 1292 (vegeu la descripció en l'apartat d'escultura). Al mur de l'evangeli, una de les capelles està dedicada al Sant Crist, mentre l'altra alberga el confessorari; al mur de l'epístola, on també es situen les fonts baptismals, una de les capelles està dedicada a Sant Francesc Xavier, mentre a l'altra hi ha un Sagrat Cor de guix i un petit fragment d'un retaule barroc, que podia correspondre al del Roser, desaparegut, com el retaule major, durant la Guerra Civil de 1936-39. També hi documentem l'existència d'un cor sobrealçat situat als peus de l'església. Tancant les fonts baptismals hi documentem una reixa de forja feta el 1879, tipològicament molt semblant a la de Sant Miquel de Fontanet, que tanca les fonts baptismals, i la de Sant Serni, que és la més espectacular i que tanca la capella de Sant Antoni Abat. Totes tres reixes, a més a més, presenten la mateixa data de "1879", la qual cosa ens fa pensar que es tracta d'unes obres sorgides d'un mateix taller de forja.

L'església té construccions adossades al frontis i al mur de migjorn, afegides al cos original.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

La primera notícia documentada data de l'any 1139, quan Bernat de Claret deixa a Santa Maria de Solsona la meitat del castell de Claret, la meitat dels homes que l'habitaven, la meitat de la dominicatura que hi tenien els antics senyors del lloc, la meitat del terme del cas-

tell, tant dels camps conreats com els erms, i l'església de Claret. Posteriorment, l'Església de Santa Maria de Claret surt esmentada a la butlla del papa Eugeni III de l'any 1150. En l'acta de la segona consagració de l'església de Solsona, feta el 1163 pel bisbe d'Urgell Bernat, surt documentada l'església de Claret. L'església de "Clareto" surt novament esmentada a la butlla que el papa Alexandre III dirigí al preposit de Solsona l'any 1180 i a la que Climent III atorgà, vuit anys després al preposit, on confirmà una sèrie de possessions. Al cartulari segon de Santa Maria de Solsona, foli 99, hi ha una relació d'esglésies classificades per bisbats, començant pel d'Urgell i acabant pel de Lleida, pertanyents a Santa Maria de Solsona. Entre les esglésies citades hi ha la de Claret. Aquest índex correspon cronològicament al final del segle XIII.

Un document recollit l'any 1931 per Mn. Xavier Bosch ens parla d'un retaule gòtic: "Jo Francesc Felip, pintor de la vila de Solsona, a vos Joan de Sagués, cònsol i jurat de la universitat del Castell de Claret, testimoni que el dit pintor Francesc Felip, d'haver fet carta de gràcia per a nosaltres i haver fet jurament i permís d'haver fet un retaule a l'església del Castell de Claret. Firmat per ordre el dia 5 d'abril de l'any 1409".

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- ASSOCIACIÓ DEL PATRIMONI ARTÍSTIC I CULTURAL DE TORÀ: *Gòigs al gloriós misteri de l'Assumpció de Maria Sma*. Torà 1997.
- BELLMUNT, Joan: *Devocions marianes populars. El Solsonès*, vol. 3. Lleida 1998, p. 262 i 263.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 138 i 139.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 408-410.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1988, p. 102.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 53.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 7.
- VIDAL-VILASECA, *El romànic del Solsonès*. Barcelona 1979, ps. 264-266.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

L'església de Claret, de molts anys enrere tenia la sufragània de l'església de Sant Serni de Llanera.

Documentem l'existència d'una talla de fusta de la Mare de Déu del Roser, que actualment es guarda en una casa particular i només s'exposa al culte el dia de la Festa Major. També donem notícia d'una creu processional que tampoc forma part del mobiliari litúrgic permanent. Ambdues peces es descriuen en l'apartat corresponent.

En l'espai sobrealçat damunt la volta de la nau,

cobert a manera de porxo, s'hi troben diversos fragments de la fusteria d'un retaule, la decoració dels quals coincideix plenament amb el fragment de pintura sobre tela i fusta conservat en una de les capelles de la banda de l'epístola.

INTERVENCIONS

L'any 1984, amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, col·laboració dels parroquians de Claret i de l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà, es féu en aquesta església una completa restauració de la teulada, façana i absis.

ESGLÉSIA DE SANT MIQUEL DE FONTANET

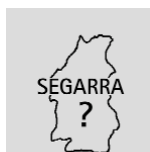

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 24,7 km

Accés: Carretera

Indret: De Cervera, seguint les indicacions abans descrites, fins a Torà. De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. A uns centenars de metres, dalt d'un turó a mà esquerra de la carretera, al costat de cal Garriga.

Tipologia: Església

Època (Èpoques): Final s. XI-ppi. XII

Estil: Romànic

Estat de conservació: Bo

Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Religios/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Església de Fontanet amb el seu magnífic absis en primer terme

Església d'una sola nau de planta rectangular (13,75 x 7,15 m) amb volta de canó, capelles laterals bastides en els murs i capçalera amb absis que supera el semicercle. Presenta coberta a doble vessant d'aiguavessos escopint als murs laterals i campanar d'espadaña coronant la façana d'ingrés. Orientada en sentit est-

Vista del porxo d'ingrés, en el mur de ponent, i del mur de migjorn en una foto de l'any 1987

oest, s'hi accedeix per una llarga graonada. Presenta paraments de carreus més o menys regulars disposats a filades (*opus incertum*).

Conserva un absis aixecat damunt d'un podi de 70 cm i cobert amb llosa, decorat amb vuit lesenes o bandes llombardes amb dues arcuacions cegues a cada tram, així com tres finestres de doble esqueixada que s'alternen amb els trams cecs. Joan-Albert Adell i Pere de Manuel, del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya, han identificat restes de pintura romànica a l'exterior de l'absis. És un exemple més que confirma la utilització freqüent de pintura tant a l'interior com a l'exterior d'esglésies romàniques. Els vestigis de pintura es documenten en la curvatura de les arcuacions llombardes de la banda de llevant i tramuntana de l'absis, tant en l'intradós com en l'extradós. El seu mal estat de conservació no permet veure clarament el tipus de decoració emprat, tot i que hom pot intuir-hi alguns motius de tipus vegetal estilitzat. L'absis s'obre a la nau per un arc preabsidial apuntat.

Al mur nord s'observen dos petits contraforts. Destaca, centrat entre els dos contraforts i a mitja alçada, el que podria haver estat una finestra, de la qual se'n conservarien les sis dovelles i la clau. Actualment es troba tapada per una pedra formant mitja circumferència. S'observen forats per a encaixar-hi bastides. En el mur sud, entre dos contraforts que sobresurten del mur hi documentem una entrada tapiada, d'arc de mig punt adovellat, de petites dimensions, que es correspondria amb la primitiva porta d'ingrés.

L'actual porta d'ingrés es troba en el mur oest i es fruit d'una important obra d'ampliació i reforma practicada en l'últim quart de segle XVII, moment en què s'avançà el mur oest, es construí un porxat al davant i una dependència annexa on es documenta, en un dels carreus, la inscripció incisa "ABRIL AÑI 1679". La porta d'ingrés (217 cm x 150 cm) és d'arc rebaixat adovellat amb una petita motllura

Detall de la decoració a base d'arcs cecs entre lesenes

a cavet seguint els cantells tant de l'arc com dels muntants. Encastat a la part baixa de la façana d'ingrés, en l'extrem inferior esquerre, reaprofitat, trobem el vas d'un sarcòfag decorat amb una creu grega pomada (vegeu-ne la descripció en l'apartat d'escultura). Davant la porta d'ingrés es basteix el porxo (5,55 x 5,75 m) amb un banc de pedra a tot voltant i coberta a doble vessant de teula àrab i embigat amb llates creuades sostinguda per dues columnes cantoneres (178 cm) i un pilar de secció quadrada al centre. Les columnes presenten sòcol de secció quadrada acabat amb les arestes bisellades iniciant l'arrencada del fust vuitavat que culmina amb un capitell motllurat. El terra conserva l'enllosat primitiu. La façana d'ingrés culmina amb un campanar de cadireta, amb l'espaldanya de dos ulls coronada per un frontó triangular que arrenca d'una cornisa motllurada amb una bola a cada extrem i una petita obertura al centre. En el salmer dels dos ulls de l'espaldanya hi ha inscrita la data "1700".

L'interior (15,60 x 4,20 m) no presenta elements destacables. Les capelles laterals, bastides amb posterioritat a la construcció original, no guarden cap element d'interès. L'absis, a més a més, es troba tapiat per un envà amb la finalitat de servir com a sagristia. En el terra s'hi havien bastit fins a tres sepulcres corresponents a tres famílies de Fontanet, dels quals només se'n conserven dos, un amb la data "1767" que pertany a la casa Solà, un altre de la mateixa data propietat de la casa Molí de Fontanet i l'altre amb la inscripció "Rectors de la parròquia de Sant Miquel de Fontanet; feta pel Rnt. Ramon Cots, prev. i rector. Avui, 21 de febrer de l'any 1697". Una reixa de ferro forjat tanca les fonts baptismals i porta la data "1879". Aquesta reixa guarda, tipològicament parlant, moltes semblances amb les que tanquen les fonts baptismals de Santa Maria de Claret i la de la capella de Sant Antoni Abat de Sant Serni, essent la de Sant Serni la més espectacular. Totes tres reixes, a més a més, presenten la mateixa data de "1879", la qual cosa ens fa pensar que es tracta d'una obra sorgida d'un mateix taller de forja. Cal observar, també, que el frontal del primer graó d'accés al cor presenta decoració vegetal amb una flor de sis pètals al centre que J. Coberó associa amb una possible ossera.

El cementiri està adossat al mur nord-est. En un dels graons d'accés al cementiri així com en una de les pedres laterals, hi documentem al seu

Primitiva porta d'ingrés al temple descoberta durant les obres de reforma i restauració l'any 1987

frontal decoració que hom associa amb el romànic a base de flors de vuit i sis pètals i una creu dins d'un cercle. Mentre que el brancal nord on s'estrena la reixa que tanca l'espai del cementiri hi ha blocs de pedra amb decoració que recorda la dels sepulcres de l'interior de l'església.

Antigament al mur sud s'hi adossava la rectoria que va ser enderrocada amb motiu de la darrera restauració practicada en els darrers anys.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

És molt probable que l'església de Fontanet es relacioni temporalment amb el castell, situat on avui hi ha la casa Garriga. El castell de Fontanet ja és esmentat el 17 de març de 1031 en què Emma vengué al bisbe Ermengol, pel preu de quatre-cents sous, la setena part de tot el que posseïa dels pares al castell de Fontanet i als seus termes *ipsum kastrum de Fontaned vel infra suos terminos*, al comtat d'Urgell i al terme de Sant Miquel de Lordell.

Antigament l'església de Fontanet era sufragània de la de Sant Pere del castell de Figuerola.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 45-46 i 149-150.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 403-404.
- COBERÓ, Jaume: *Goigs del gloriós Sant Miquel Arcàngel, que se venera en la parròquia de Fontanet*. Sense lloc d'edició, 1989.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1988, ps. 33, 82 i 104.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 53.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 8.
- VIDAL-VILASECA: *El romànic del Solsonès*. Barcelona 1979, ps. 104 i 261.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Pertanyents a aquesta església es conserven dos capitells força rudimentaris, probablement d'època romànica, que descrivim en l'apartat d'escultura.

L'església de Fontanet es troba assentada damunt una gran cinglera que forma una balma. Les antigues imatges tant de l'altar major com de les capelles laterals van ser cremades l'any 1936. En el retaule-altar major hi ha tres imatges reposades: Sant Miquel, patró de la parròquia, Sant Roc i Sant Isidre. Val a dir que, tot i l'ordre d'entrega de la Generalitat d'entrega de les campanes amb destinació a la indústria de guerra, durant tot el període bèl·lic, a l'església de Sant Miquel de Fontanet s'hi van conservar les seves dues camp-

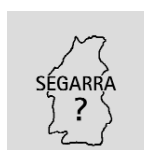
nes, tot i que eren força visibles des de la carretera de Solsona i del camí d'Ardèvol. Tanmateix, al poc temps d'haver-se acabat la guerra es va portar una de les dues campanes a la parroquial de Torà.

A l'església de Sant Miquel de Fontanet, que pertany a la parroquial de Sant Gil de Torà, avui solament s'hi celebra culte dues vegades l'any. Per la festa de la Pedra, un dia de la primera setmana del mes de maig, i la diada de Sant Miquel Arcàngel, el 29 de setembre.

INTERVENCIONS

L'any 1987, amb l'ajut del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, del Bisbat de Solsona, dels parroquians de Sant Miquel de Fontanet i de l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà es feu una gran restauració de l'exterior i teulada de dita església de Sant Miquel, travant en la part de la lateral de migdia, on es trobava adossada la rectoria, la primitiva porta. La restauració es féu seguint la idea i propòsit d'imitar en el possible l'estil romànic, amb el vist-i-plau del bisbat i de l'arquitecte responsable de l'obra.

SANT PERE DE FIGUEROLA

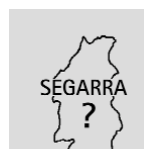

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 27 km

Accés: Pista+sender

Indret: *Seguint les indicacions fins a Torà. De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. A l'alçada de Sant Miquel de Fontanet prendrem una pista de terra a mà dreta que porta, entre altres indrets a Figuerola. A 2,3 km de la cruïlla.*

Tipologia: Església

Època (Èpoques): Finals s. XI-ppi. s. XII

Estil: Romànic

Estat de conservació: Dolent

Interès: Mitjà-alt

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Abandonada al culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Capçalera i mur de migjorn de l'Església de Sant Pere

Església d'una sola nau de planta rectangular coberta amb volta de canó i absis semicircular sobre podi.

Detall de la porta d'ingrés bastida al mur de migjorn

Bastida damunt la cinglera amb un mur de contenció sota la capçalera. Mides: 14,50 x 6,10 m. Orientada d'est a oest. A final s. XIX s'hi practicà una important reforma que afectà principalment el mur sud i un sector important de l'absis, constituint un aparell de

carreus de mida mitjana i gran ben escairats. En un dels carreus de l'absis i en l'intradós de la porta d'ingrés hi documentem segles inscripcions que deixen constància de la reforma i restauració, en un dels quals llegim "SIMON MONROIG/RECTOR AÑO 1884". Pel que fa als murs nord i oest conserva l'aparell primitiu d'*opus incertum* a base de carreus petits disposats a filades. A la part baixa del mur oest hi ha un atalussat que podria coincidir temporalment amb la reforma practicada al s. XIX a fi de reforçar aquest sector. En aquest mur hi documentem una petita obertura que hom interpreta com una finestra cruciforme pròpia del romànic primitiu tot i que, actualment, es fa extraordinàriament difícil endevinar-ne la forma exacta. Presenta coberta de teula àrab damunt ràfec de llosa, a doble vessant amb els aiguavessos escopint en els murs laterals.

De l'absis se'n conserva d'aquest moment constructiu un petit sector a tramuntana decorat amb dues lesenes o bandes llombardes sobre un podi d'uns 1,20 m amb les arcuacions cegues superiors desaparegudes. Aquest sector de l'absis presenta un aparell molt irregular de carreus devastats alternats amb algunes filades de llosa i esquirles. En el sector reformat al s. XIX s'hi obrí una finestra de doble esqueixada amb els cantells arrodonits a l'exterior i de secció quadrangular de grans dimensions a l'interior. Primitivament —segons Vidal Vilaseca—, l'absis tenia dues finestres de doble esqueixada d'arc de mig punt adovellat, simètriques respecte a l'eix de l'absis.

Restes del primitiu absis on descobrim part de la decoració a base de lesenes

Actualment, la de més al nord està tapiada.

La porta d'ingrés és oberta al mur de migjorn, i s'hi accedeix mitjançant una graonada. És de doble arc de mig punt adovellats i té llinard (178 cm x 97 cm), presentant grafitos en l'intradós dels brancals representant, molt esquemàticament, dos cavallers muntats a cavall, així com un card, que seria el símbol de la família vescomtal dels

Cardona. D'altra banda, val a dir que per damunt la porta d'ingrés transcorren nou filades de carreus més petits, que constitueixen un sector diferenciats pel que fa a l'aparell.

L'interior, de mida 12,22 m x 3,57 m, està cobert amb volta de canó, amb un arc preabsidial de mig punt. Presenta un aparell de carreus mitjans disposats a filades, mentre la volta, tant de la nau com de l'absis, conserva l'enguixat, presentant encara restes de la policromia d'època moderna. Documentem també un banc de pedra disposat a redós de la nau, excepte en el sector de migjorn que va cap a la capçalera.

A la zona de la capçalera documentem la taula d'altar, profundament reformada, així com la presència d'una cavitat a mode de fornícula a l'absis i dues obertures quadrangulars gairebé a banda i banda d'aquest.

Finalment, entrant a mà dreta, assenyallem la presència d'una petita pica beneitera adossada al mur.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Es troba dins el terme del desaparegut castell de Figuerola; no tingué mai funcions parroquials i, com a màxim, arribà a sufragània de la parròquia de Sant Miquel de Fontanet. El castell de Figuerola és documentat a partir del 986 i l'església a partir de l'any 1025, quan Ramon i el seu germà Guillem reclamaren al seu germà Bernat les seves heretats en un judici davant diversos nobles, i es repartiren els béns dels pares. Entre els béns repartits, Bernat retingué la tercera part de l'alou de Sant Feliu i la meitat del castell de Figuerola. Es possible que aquest Sant Feliu —ens diu Albert Benet— correspongui a l'església actual de Sant Pere. Les dades posteriors confirmen la dependència d'aquesta capella de la parròquia de Sant Miquel de Fontanet.

BIBLIOGRAFIA

- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 136 i 137.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 404-405.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1988, p. 101.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 54.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 8.
- VIDAL-VILASECA, *El romànic del Solsonès*. Barcelona 1979, ps. 260-264.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

A pocs metres al sud-est de la capella, es troba l'actual mas de Figuerola, probable emplaçament del castell medieval esmentat al segle X.

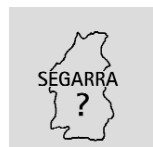
Adossada al mur sud, al costat de la porta d'ingrés,

hi ha una probable pica baptismal per immersió, que describim en l'apartat corresponent.

INTERVENCIIONS

Al juliol de 1983 es treballa en la restauració d'aquesta església: es refà la teulada, ràfec de llosa i el mur de contenció de la capçalera.

SANT DONAT

Nucli: Fontanet

Distància des de Cervera: 28,7 km

Accés: Pista

Indret: De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. A l'alçada de Sant Miquel de

Fontanet prendrem una pista de terra a mà dreta que porta a Figuerola i d'aquí a Sant Donat. A 4 km de la cruïlla.

Tipologia: Capella

Època (Époques): s. XVIII (1794)/s. XIX (1853)

Estil: Popular

Estat de conservació: Bo-Regular

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte

Actual: Religiós/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Capçalera i mur de tramuntana de l'actual Capella de Sant Donat

Situada a l'extrem sud-oest de la Serra de Sant Donat que separa les valls de Claret i Figuerola, a uns tres quarts d'hora caminant de Torà, a l'est del nucli urbà. Des d'aquest punt es domina un ampli camp visual. S'hi ha d'arribar per Figuerola perquè els camins de cal Porta i cal Moragues, que són accessos més curts, es troben en molt mal estat.

És un edifici de planta rectangular (7,30 x 5,20 m), cobert amb volta de canó i teulada a doble vessant amb els aiguavessos escopint als costats i amb ràfec de llosa seguint tota l'àrea perimetral per sota les teules. Està orientada en sentit est-oest. Bastida sobre la

cinglera, documentem un podi al mur nord i est de grans pedres que es podria correspondre amb una construcció anterior —associable amb algun tipus de construcció defensiva, guaita o torre d'època medieval—. Presenta parament de pedra irregular formant aparell ciclopi amb reserva de carreus més o menys escairats a les cantoneres, tot religat amb argamassa de calç i terra.

La façana d'ingrés es troba en el mur oest i presenta la porta feta de carreus ben escairats amb els muntants i llinda bisellats decoratius als cantells. Pel que fa a la llinda, aquesta presenta la inscripció incisa "1794". En el carener de la teulada, damunt la porta d'ingrés, una llosa plana indica l'existència d'una espadanya, avui desapareguda.

Detall de la llinda de la porta amb la data 1794 incisa

L'interior es troba enguixat amb el terra acabat en rajola ceràmica. L'únic retaule altar que té és de guix adornat amb relleus del mateix material en forma de fulles d'acant. Abans de 1936 la imatge de Sant Donat era de talla de fusta policromada. Avui una petita imatge d'estuc policromat reemplaça aquella. A la pica d'aigua beneïda hi ha gravada la data "1604" i a la paret damunt la porta de l'interior s'hi llegeix: "Ha sigut reemplaçada aquesta capella a despeses dels devots de Sant Donat l'any 1853".

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

La capella de Sant Donat es trobava integrada dins l'antiga parroquial de Sant Miquel de Fontanet. Pel que fa a les notícies històriques d'aquesta capella, fem un extret de les donades per mossèn Xavier Bosch, l'any 1930, al revers dels Goigs del gloriós Sant Donat. El 21 de gener de l'any 1854, després de ser restaurada la capella, fou beneïda i l'endemà processionalment hi fou traslladada la imatge del Sant des de l'església parroquial de Fontanet. Al 1860, en Bonaventura Farré, prior encarregat de la capella de Sant Donat, sol·licità al Sr. Vicari Capítular de Solsona que almenys el segon diumenge d'agost i el dilluns de Pasqua granada es pogués celebrar missa en la capella de Sant Donat, valent-se d'un capellà de Torà.

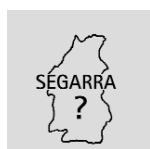
L'any 1866 el Dr. Pere Jaume Segarra, Vicari Capítular de Solsona, en decret de visita manà que es fessin reparacions a la teulada de la capella de Sant Donat i que es posés una campana a la petita espadanya que hi havia en la part alta de la façana. Per a donar compliment a aquest decret, tan bon punt fou arreglada la teulada, l'Andreu Vilaseca, hereu de can Garriga de Fontanet anà a comprar la campana a un courer de la ciutat de Solsona.

És guardada a l'església de Fontanet una petita relíquia de Sant Donat, bisbe i màrtir, que segons diu un paperet adjunt, fou trobada entre les runes de l'església de Sant Antoni de Pàdua del convent que els frares franciscans tenien abans a la vila de Torà. Actualment (parla del 1930) els devots feligresos de Fontanet fan celebrar cada any "la missa de la pedra" a la capella de Sant Donat, un dia convingut de la segona setmana del mes de maig a fi i efecte de protegir els sembrats de les tempestes i pedregades.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

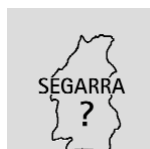
- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BOSCH, Mossèn Xavier: *Goigs del gloriós Sant Donat*. Barcelona 1930.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 405.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 53.

ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ

Nucli: Llanera
Distància des de Cervera: 46,2 km
Accés: Pista
Indret: De Torà, per la LV-3005 en direcció a Solsona. Poc abans d'arribar a Hostal Nou, a 17,6 km, ens desviarem a mà dreta cap a mas

Vila i, d'aquí, en direcció Tillons i Giribets. Passat el trencall de Giribets ens desviarem a mà dreta on veurem aviat l'absis i el campanar de l'església. A Llanera també s'hi pot accedir per la carretera d'Ardèvol, per mas Soldevila.

Tipologia: Església
Època (Èpoques): ss. XVI/XVIII
Estil: Gòtic
Estat de conservació: Dolent
Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte
Actual: Abandonada al culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

El temple de Sant Martí de Llanera (o del castell de Llanera) és una bella església del segle XVI, que conserva plenament a l'interior la seva estructura gòtica: una sola nau de tres trams amb volta de creueria i capelles laterals, presbiteri amb absis pentagonal i nàrtex sotacor. Les seves mides interiors són: 15,5 x 4,90 m.

Com a tret característic de l'arquitectura gòtica del segle XVI, assenyallem el fet que les nervadures de la volta s'interrompen a més de mitja alçada dels murs per acabar reposant en una mena de cul de llàntia, que en el cas de l'església de Sant Martí, porten esculpides diverses representacions d'un castell, emblema heràl-

Capçalera de l'església de Sant Martí de Llanera amb l'absis i campanar poligonal en primer terme

dic dels Vilaró, comitents de l'església i senyors de Llanera. Destaquen, tanmateix, les quatre claus de volta de la nau, esculpides en relleu representant, de la capçalera als peus: Sant Martí partint la seva capa per donar-la a un pobre, l'Anunciació, la Verge del Roser i el que sembla ser Sant Isidre, agenollat damunt d'unes pedres i amb la indumentària habitual d'època.

Pel que fa a les capelles laterals, només la que es troba en el mur nord, més a prop del presbiteri, es conserva en el seu estat original (amplada: 277 cm; alçada: 410 cm; profunditat: 90 cm), coberta amb volta de creueria amb una finestra d'esqueixada. D'altra banda, val a dir que les altres capelles han estat objecte de reformes posteriors, essent les del mur sud més profundes que les del mur nord. Documentem en el mur sud abundants restes de pintura d'època moderna que afecta les dues capelles, així com també al mur sud i a l'alçada del presbiteri hi trobem la porta d'accés a la sacristia, resseguida per una motllura de taló als brancals i llinda, i amb la inscripció retallada a la llinda: SIT NOMEN DÑI BENEDICTU/ A M/ DC. També cal afegir que, posteriorment a la construcció del segle XVI, s'afegí un cor sobrealçat, formant un nàrtex a sota, d'arc rebaixat i volta de creueria seguint, però, el mateix estil gòtic tardà. Del cor en destaca la porta, amb motllura acabada en borles, que comunica amb la nau per mitjà d'una bonica escala de caragol.

Detall de l'entaulament i frontó de la porta d'ingrés al temple

Vista de l'interior del temple
des del cor

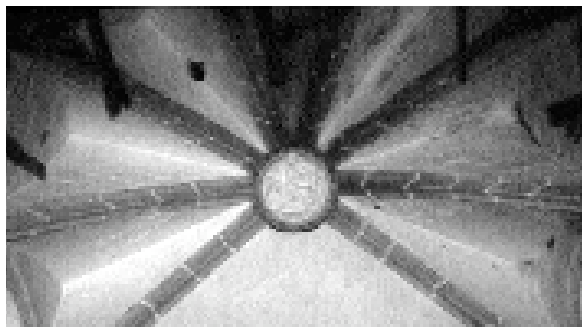
L'interior de l'església presenta un parament de carreus mitjans, ben escairats, disposats a filades i que tan sols són visibles a l'absis on s'obre una finestra d'esqueixada doble, en l'espai per col·locar-hi el retaule major, ja que la resta dels murs i voltes es troben coberts per una capa de guix.

Externament, la façana d'ingrés presenta un aparell de carreus grossos i ben escairats, amb un ràfec que la remata a dos aigües i amb una obertura a la part superior, un xic desplaçada a l'esquerra de l'eix de simetria, així com un òcul que s'obre a mitja alçada i per damunt de la porta. La porta d'ingrés presenta pilastres a banda i banda, amb un tipus de decoració d'escates que recorda les esglésies de Vallferosa i Ardèvol. La porta culmina amb un frontó migpartit per una fornícula destinada a aixoplugar-hi una imatge, probablement la del titular de l'església. També hi documentem, incisa al frontó, la següent inscripció: "HC DOMUS DEI EST & PORTA CAELIS & V/ CABITUR AULA DEI". Mides exteriors: 17,70 x 7,50 m.

La façana nord presenta canalons de desguaç i una finestra a l'alçada del presbiteri. El campanar es basteix damunt de l'absis esdevenint una perllongació del perfil pentagonal d'aquest. Té dos ulls formats per sengles arcs adovellats, sota dels quals hi ha una represa, mentre per damunt tanscorre una cornisa que culmina amb una mena de frontó triangular, parcialment desaparegut, amb un petit ull destinat a una campaneta.

D'altra banda, a més de construccions annexes, tals com les restes pertanyents a l'antiga rectoria, al mur sud s'hi adossa un espai clos amb un portal actualment desaparegut, on hi destaca una cisterna de grans dimensions.

D'arquitectura notable, l'església es troba en un lamentable estat d'abandonament. La porta d'ingrés es troba generalment oberta i a l'interior es fa palès l'expoli de diverses peces arquitectòniques, així com la profanació d'una sepultura que es troba oberta al mig de la nau.

Detall de les nervadures i clau de volta que suporten
la coberta de l'absis

No es documenten restes de l'antiga església de Sant Martí, romànica, però se'n conserva un sarcòfag o ossari davant la porta d'ingrés de la parroquial d'Ardèvol, alhora que també es té constància de tres capitells que s'atribueixen a Llanera, conservats al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona (MDCS). Al MDCS es conserva també un retaule del segle XVI, obra del pintor Joanot de Pau o Joan Pau Guardiola, mentre el retaule major dedicat a Sant Martí, del segle XVII, es conserva avui a l'església de Perecamps.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

De la primitiva església de Sant Martí de Llanera avui no en podem documentar cap resta arquitectònica visible, cosa que ha impossibilitat la seva localització. De la seva existència en època altmedieval, n'és testimoni la documentació conservada. L'església de Sant Martí de Llanera és citada, per primera vegada, l'any 1052. Fou consagrada pel bisbe Guillem Guifré de la Seu d'Urgell l'any 1060, a prec dels habitants del lloc, els noms dels quals en part s'esmenten, fundadors i dotadors de la mateixa església, citant-se en primer lloc Guifred, fill de Bonfill, als quals atribuïm el senyoriu del castell, Guillem, sacerdot, Bernat, fill d'Isarn, Miró Ballomar, Oliba Dac.

La nova església parroquial és d'estil gòtic i dataria del segle XVI, i no del s. XIII com diu A. Llorens. Va ser construïda pels Vilaró, senyors del lloc de Llanera, tal com queda constància en els escuts esculpits en els culs de llàntia de les nervadures de la volta amb l'emblema del castell emmerletat, amb dues torres als flancs, també emmerletades i un portal adovellat d'ingrés. Gelosos del seu llinatge —ens diu Llorens—, els Vilaró exhibien el seu escut en totes les obres que realitzaven, fins i tot en els pergamins que feien redactar al notaris. Aquest fet també és palès als capitells de la part de la nau gòtica de la catedral de Solsona, construïda pel paborde Ponç de Vilaró, i als sarcòfags d'aquest i del seu germà, Berenguer, avui al cambril de la capella del Claustre.

Del XVI n'és un retaule pintat conservat al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona del qual, entre els papers de l'Arxiu Parroquial de Vallferosa treballats per Mn. Xavier Bosch, se'n coneix el contracte: "A 28 de novembre de l'any 1546. Concòrdia i avinença feta entre el molt magnífic senyor Moss. Gaspar Joan del Vilaró, senyor del terme de Llanera, i els honorables jurats i prohoms del dit terme de Llanera de una part; i de la part altra el mestre Joan Guardiola, pintor; gó és que dit senyor, jurats i prohoms, donen a pintar lo retaule de l'església de Sant Martí de Llanera al dit

Detall de la decoració
esculturada d'un cul de llàntia,
amb l'emblema dels Vilaró

mestre Joan Guardiola i lo dit mestre promet pintar el dit retaule, bé i honestament amb pintura de vernís amb bones col·les, amb coneguda de mestres, i de bon or; i dit senyor, jurats i prohoms, donaran al dit mestre per a pintar dit retaule 90 lliures pagadores en la forma i manera següent: çò és que lo dit senyor, jurats i prohoms, donaran al dit mestre, quan ell començarà a pintar lo dit retaule 30 lliures; després quan el retaule serà acabat de pintar li donaran 20 lliures i les restants 40 lliures li han de pagar a temps de quatre anys, çò és 10 lliures cada any aprís venidor a compliment de dites 90 lliures, que s'han de pagar cada any 10 lliures pel dia de Santa Maria d'agost; lo dit mestre promet pintar lo dit retaule a judicació de mestres (obliga tots els seus béns) i lo dit mestre Joan Guardiola se obliga de haver tingut pintat lo dit retaule per Sant Miquel de setembre primer aprop vinent. I més és concordat que té de pintar la historia de Sant Martí així com s'apartanyen a les altres histories a coneguda de dit senyor, jurats i prohoms... Firmen junt lo magnífic Moss. Francesc Miquel del Vilaró i Joan de Riper d'Ardevol".

BIBLIOGRAFIA

- BARAUT, Cebrià: *Les Actes de Consagracions d'esglésies de l'antic Bisbat d'Urgell (segles IX-XII)*. La Seu d'Urgell 1986, p. 154.
- Catalunya romànica, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 58 i 59.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 407 i 408.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1988, p. 91.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i Urgell*. Barcelona 1987, p. 50.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*. Lleida 1987, ps. 438 i 439.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 7.

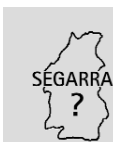
NOTES COMPLEMENTÀRIES

L'església de St. Martí de Llanera va ser una de les poques esglésies que no van ser malmesades durant la guerra civil de 1936-39. Acabada la guerra es trobava en boníssimes condicions i es restablí el culte fins el 1964, suprimint-se com a parròquia.

Aquesta església aixoplugava dos retaules de mèrit: el major, conservat dins l'església nova de Perecamps, a Hostal Nou, i el dedicat al Roser, que es conserva formant part de la col·lecció del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona. De la col·lecció del museu destaquem, també, tres possibles capitells. Finalment, pertanyent a aquesta església també era un ossari que podem contemplar a l'entrada de l'església d'Ardevol. Tots aquestes peces les descrivim en l'apartat corresponent. D'aquesta església, l'any 1972, van desaparèixer dues campanes que van ser traslladades a l'església d'Hostal Nou (Perecamps).

No deixa de sorprendre i de ser condemnable, pel seu interès i valor arquitectònic, l'estat d'abandó en què es troba aquesta interessant temple.

SANTA MARIA DE LLANERA (o de les Pallisses)

Nucli: Llanera

Distància des de Cervera: 45,6 km

Accés: Pista+sender

Indret: Arribats a Torà, seguint el camí indicat, agafarem la LV-3005 cap a Solsona. Poc abans d'arribar a Hostal Nou ens desviarem a mà dreta cap a mas Vila i, d'aquí, en direcció Tillons i Giribets. Passat el trencall de Giribets, 1 km deprés, ens desviarem a mà esquerra. A uns 500 m i travessant finalment un camp de conreu. També s'hi pot accedir per la carretera d'Ardevol, cap a mas Soldevila.

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): Medieval (s. XI-XIII)-Moderna

Estil: Romànic-popular

Estat de conservació: Dolent-Ruïna

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Abandonada al culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

És un edifici d'una sola nau, de planta rectangular (11,10 x 5,10 m) i orientada d'est a oest. Presenta coberta amb volta de canó i absis quadrat, més estret que la nau. La teulada és feta de teula àrab amb un ràfec de llosa per tota l'àrea perimetral de la nau. Presenta parament de carreus disposats a filades i treballats a punta.

L'absis s'obre a la nau mitjançant un arc preabsidial de mig punt, esbiaixat, el qual arrenca d'una imposta trapezoïdal. D'altra banda, el mur interior que tanca l'absis quadrat també acusa una lleugera desviació. L'absis presenta una finestra de doble esqueixada i un arc escarser amb tres grans dovelles.

Al frontis s'obre una porta d'arc de mig punt (223 cm x 107 cm), de 12 grans dovelles ben treballades, amb l'interior acabat en cap-i-alt i amb la presència de les primitives pol·leugues. A l'exterior, en aquesta mateixa

Façana d'ingrés de la capella de Santa Maria de Llanera

façana, es fa patent un sobrealçat practicat en època moderna, quedant visible el primitiu ràfec de llosa. Aquest sobrealçat alterà el sentit de les vessants i els aiguavessos passaren d'escopir als laterals a escopir al frontis. També s'hi documenta una mena d'arc de descàrrega i l'espandanya d'un sol ull, d'època moderna, actualment caiguda. D'aquesta mateixa època seria un porxo cobert —actualment també desaparegut—, del qual només en resta la banquetta de pedra a tot voltant.

En el mur de migjorn hi ha adossat un habitatge, actualment en ruïna, conegut com Casa de Santa Maria de Llanera.

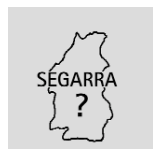

Portal adovellat d'ingrès formant el característic arc de mig punt

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BELLMUNT, Joan: *Devocions marianes populars. El Solsonès*, vol. 3. Lleida 1998, p. 252.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 141.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p.50.
- VIDAL-VILASECA: *El romànic del Solsonès*. Barcelona 1979, ps. 270 i 271.

SANT SALVADOR DEL COLL (o de Solerdemunt)

Nucli: Llanera
Distància des de Cervera: 43 km
Accés: Pista
Indret: De Cervera fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. Agafarem, després la LV-3005 cap a Solsona. Poc abans d'arribar a Hostal Nou ens desviarem a mà dreta cap al mas Soler de Baix i després cap a Soler de Munt. Arribats a aquest mas, per una pista en direcció llevant arribarem a un bosc on s'hi troba la capella Sant Salvador.

Tipologia: Capella
Època (Èpoques): s. XI-XII/s. XVII-XVIII
Estil: Romànic-popular
Estat de conservació: Bo-Mitjà
Interès: Mitjà-Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte
Actual: Religiós/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Façana d'ingrès i mur de migjorn

Edifici d'una sola nau de planta rectangular (11,10 x 5,10 m), encapçalada a llevant per un absis semicircular i coberta amb volta de canó, de pedra al tram proper a l'absis i refeta amb rajola en el tram proper al frontis. L'arc preabsidial i l'arc toral, ambdós de mig punt, no arrenquen del terra. Presenta parament de carreus disposats en filades, menys una part del frontis que ha estat refet. El mur nord-est de la nau descansa sobre un podi de dues filades d'uns 40 cm d'alçada. Presenta ràfec de llosa en tota l'àrea perimetral de la nau i teulada a doble vessant amb els aiguavessos escopint als costats.

A la part de l'absis, més o menys centrada, hi ha una finestra tapiada, de doble esqueixada i arc de mig punt monolític.

Al mur de migjorn s'hi documenten dos contraforts d'època moderna, un dels quals amaga la porta romànica original, d'arc de mig punt adovellada de 8 dovelles i la clau, actualment tapiada, les dimensions de la qual serien 176 x 115 cm aproximadament. Al mur de tramuntana s'hi basteix, també, un contrafort i, incís, s'hi pot documentar algun signe de picapedrer.

La porta d'ingrés actual és de llinda plana, amb la data "1640" gravada. Presenta als cantells dels brancals i la llinda una motllura de quart bocell i també té llindar. Davant del frontis hi ha una construcció

Detall de la primitiva porta d'ingrés actualment tapiada i amb un contrafort adossat

moderna, probablement del mateix moment que indica la data incisa de la llinda (1640), consistent en un porxo cobert a doble vessant que allarga la nau uns 3,75 m, obert només pel davant per un portal d'arc de mig punt adovellat i un banc de pedra a l'interior fet amb diverses peces trapezoïdals pertanyents a la cornisa dels murs laterals, de la qual encara en resta algun tram visible a l'absis. Culmina el

porxo una espadanya d'un sol ull que aixopluga una petita campaneta. L'espadanya és feta amb carreus per muntants i coberta amb dues peces esculpides de manera idèntica, formant arc de mig punt en la part inferior i una doble vessant en la part superior. Corona una creu de pedra molt rudimentària.

A l'interior una volta deformada ha substituït la primitiva, de la qual es conserva encara la imposta de pedres trapezoïdals amb bisell que li servia d'arrenca-da. El terra es troba enllosat.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Recollim de l'obra "Catalunya romànica" la notícia que l'esmentada església dedicada a Sant Salvador es menciona en un document datat el dia 23 de gener del 1097 com a afrontació del "mansum de Boscatell" que Silvà i la seva muller Sicards donaren a l'església de Santa Maria de Solsona.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu Fotogràfic de J. Coberó.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 141.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 51.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 8.
- VIDAL-VILASECA: *El romànic del Solsonès*. Barcelona 1979, ps. 269 i 270.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Absis de la capella amb els dos contraforts del mur de migjorn

La casa Soler de Munt pertany al terme de Llobera, dins la comarca del Solsonès. Tantmateix la capella es troba en el terrenat mateix, però s'adscriu a Llanera.

Tocant a l'absis documentem les restes de murs que podrien haver tancat, en època medieval i moderna, un antic fossar. En aquest mateix espai s'hi documenta un forat excavat a la roca, sense poder-ne precisar la funció.

INTERVENCIÓNS

Sense conèixer la data exacta, però creiem que de fa pocs anys, va practicar-s'hi una reforma consistent a subjectar els murs amb uns tirants de ferro per tal d'evitar que els murs laterals, l'absis i la volta s'obriessin.

CAPELLA DE LA IMMACULADA CONCEPCIÓ DEL COLL (abans de Sant Martí)

Nucli: Llanera

Distància des de Cervera: 43 km

Accés: Pista

Indret: Arribats a Torà agafarem la LV-3005 cap a Solsona. D'aquí fins poc abans d'arribar a Hostal Nou, a 17,6 km, on ens desviarem a mà dreta cap a mas Vila, per continuar fins la cruïlla de Burics-Giribets, on ens desviarem a mà esquerra fins el mas el Coll.

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): s. XVIII

Estil: Popular

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Agro-ramader/Corral del bestiar

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Façana d'ingrés orientada a migjorn

Bastida damunt la cinglera, d'una sola nau de planta rectangular (7,50 x 4,70 m), orientada en sentit nord-sud. Capçalera plana i volta de canó a l'interior. Presenta parament a base de grans carreus ben escai-rats amb una petita obertura a manera d'espitllera al mur est. Coberta de teula àrab i interior enllosat.

La façana d'ingrés, orientada a migjorn, acaba en frontó triangular perquè els aiguavessos escupen als costats. Té un acornisament ceràmic de rajola gruixuda a manera de tova. En el carener s'hi observa l'espai destinat a la campana, amb una estructura probablement d'espadanya, avui inexistent. La porta d'ingrés té llinda plana i els cantells bisellats, com els dels brancals.

Per les seves característiques arquitectòniques, ens trobaríem davant un edifici bastit en el segle XVIII.

CONTEXT HISTÒRIC

Darrerament dedicada a la Immaculada Concepció, antigament estava sota patronatge de Sant Martí. L'obra de la Universitat de Cervera al s. XVIII, va repercutir en la formació dels artesans de la població i de les rodalies. Josep Mora pretén formular un esquema de com en un moment de molta construcció, —sense poder demostrar per ara, si foren els mateixos artesans que van treballar a la Universitat—, hi va haver un llenguatge comú i una pauta de treball que va influir, i que avui es reflecteix en l'arquitectura religiosa i l'arquitectura civil. Hem de recordar —ens diu J. Mora— que en la societat del segle XVIII l'aspecte religiós era un component molt arrelat en els costums diaris i en el treball. (...) Així que fou normal que amb l'augment demogràfic i la bona economia, molts pobles i poblets fessin obres d'arranjament de les esglésies en funció de les seves possibilitats i que fins i tot aixequessin capelles en nous indrets. (...) Unes altres construccions noves foren les capelles o ermites, que estan situades fora del poble (...). I encara s'oblida J. Mora de les capelles que amb tanta freqüència s'aixecaven al costats dels masos.

Pel que fa a l'aspecte arquitectònic, la capella —continua J. Mora—, obra que gairebé es pot classificar com arquitectura popular anònima, utilitza els cànons de l'arquitectura acadèmica del s. XVIII, les petites dimensions de la qual fan que sigui molt massissa —l'estricta per a la ventilació—.

Particularment inextricable és la imbricació de certes cases fortes de pagès setcentistes i vuitcentistes amb l'Església. Famílies pageses riques van arribar a fundar, especialment a partir dels segles XVI i XVII, un o dos beneficis eclesiàstics i tenien un capellà, generalment de la família, a casa seva. La relació, per tant, entre església i mas és importantíssima d'ençà del cinc-cents sobretot pel que fa a la Catalunya Vella on es documenten gran nombre de pobles amb "sorprenents proporcions de beneficiats i de capellans [...], tantes cases pairals, no sols amb capella, sinó amb relíquies pròpies [...] o bé amb ermites, esglesioles i santuaris adscrits". Aquest, tanmateix, no sembla haver estat el cas de les terres de l'Ebre i Baix Segre on cap dels veïns sembla fundar beneficis, i on no figura cap altre home d'Església sinó el vicari. A manca d'estudis centrats en els masos de l'alta Segarra que confirmen una o altra tendència, hem de deixar aquí la nostra introducció.

BIBLIOGRAFIA

—COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

—GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 51.

—MORA, Josep: *La construcció a Catalunya en el segle XVIII. La Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Guissona 1997, ps. 237-246.

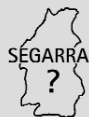
—SALES, Núria: *Els segles de la decadència. s. XVI-XVIII*, dins *Història de Catalunya* dirigida per P. Vilar, vol. IV. Barcelona 1989, ps. 211-216.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Es troba separada uns metres a l'est de la casa el Coll, fora del baluart o espai clos d'entrada, l'accés al qual es fa per una gran arcada d'arc lleugerament rebaixat i adovellat. Mas el Coll és un edifici de planta quadrangular bastit durant els segles XVII-XVIII.

Tornant a la capella, és certament penós que s'usi com a corral de bestiar, malmetent la seva construcció i sense parar atenció a restaurar-la.

SANT PERE DEL SOLER

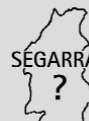
Nucli: Puig-redon

Distància des de Cervera: 28,7 km

Accés: Pista

Indret: Arribats a Torà agafarem la LV-3005 en direcció Solsona. El primer desviament a mà esquerra que porta, per una pista de graveta a

Millet i Puig-redon. D'aquí, passant per Casanova, fins al mas Soler, a 2,9 km de la cruïlla.

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): Final s. XII-ppi. s. XIII

Estil: Romànic

Estat de conservació: Dolent

Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte

Altres: Agro-ramader/Magatzem i galliner

Actual: En desús/Edifici arquitectònic d'interès

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Façana d'ingrés i mur de migjorn de la capella de Sant Pere del Soler en els anys en què era utilitzada com a galliner

Situada a poques passes del mas Soler, bastida damunt d'una cinglera, trobem la capella de Sant Pere. Orientada en sentit est-oest, és un edifici de planta rectangular (8,40 x 4,30 m) i capçalera plana, coberta amb volta de canó i teulada a doble vessant damunt de ràfec de llosa amb els aiguavessos escopint als murs laterals.

Capçalera i mur de migjorn de la capella

Presenta parament de pedra irregular relligada amb terra i argamassa de calç i arena, així com esquirles i fragments de teula, mentre hi ha reserva de carreus més o menys escairats a les cantoneres i als brancals de la porta d'ingrés.

La porta d'ingrés és a ponent, amb 6 grans dovelles formant arc de mig punt (213 cm x 115 cm) i llindar a la base. La façana és coronada per una espadanya que no és d'època romànica, d'un sol ull, formada per dues peces trapezoidals d'uns 62 cm d'alt, on descansa una pedra monolítica amb una creu llatina gravada al mig, treballada en la seva cara inferior en forma d'arc de mig punt i d'arc conopial o flamíger a la cara superior.

Al mur nord destaca una finestra de doble esqueixada, amb molta argamassa a l'interior de l'obertura i amb una llosa a la part superior, en forma d'arc, i a la part inferior formant l'ampit.

A l'interior sobresurten tres arcs fets de rajola revestint la volta, així com unes llunetes fetes de guix. També s'observen restes de policromia realitzada en època moderna. El terra és ceràmic i presenta un graó a l'alçada del presbiteri.

Segons Claustre Rafart, aquesta església resulta de cronologia molt dubtosa. No podem pas descartar que pertanyi a una època posterior a l'altmedieval, a causa de les característiques del seu aparell i de les seves proporcions. En tot cas pot ésser considerada una obra tardana, de final dels segle XII o del començament del XIII, sense excloure cap altra hipòtesi.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Les primeres notícies de la capella es troben a la donació que l'any 1130 Guillem Bernat i la seva muller Guilla feren a Santa Maria de Solsona de l'alou de la Vila de Sanç, amb l'església de Sant Pere. L'any següent, Ferrer Iloà la donació que l'esmentat Guillem Bernat havia fet a Santa Maria de Solsona d'un alou amb l'església de Sant Pere de Vila de Sanç. El canvi de nom de lloc on era l'església es comprova en un document de l'any 1196, que tracta del plet que tingué Santa Maria de Solsona per la propietat del mas Soler de Vallferosa, anomenat Vila de Sanç. Finalment, Bernat de Camporells, amb la seva muller Ermessenda i llurs fills Ramon i Elisenda, arribà a una concòrdia amb Santa Maria de Solsona, per la qual reconeixia el domini de la canònica de Solsona; al mateix temps, el

paborde i els canonges concediren a la família Camporells el mas Vila de Sanç en feu de Santa Maria, amb la condició de pagar un seguit de censos i de no poder reconèixer altre senyor que Santa Maria. Se suposa que la canònica de Solsona donava més importància al mas que no a l'església, ja que aquesta no figura en cap de les confirmacions que els papes o els bisbes feren a la canònica de Solsona.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

—Arxiu fotogràfic de J. Coberó.

—*Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 140 i 141.

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 403.

—COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

—GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsona. Barcelona 1986, p. 56.

—LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida 1987, ps. 517-518.

CAPELLA DE SANT JOAN DE PUIG-REDON

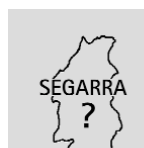

Nucli: Puig-redon

Distància des de Cervera: 27 km

Accés: Pista

Indret: Arribats a Torà agafarem la LV-3005 en direcció Solsona. A 3,8 km trobarem a mà esquerra el camí de Puig-redon. Agafant aquest camí, a 1,2 km vers ponent, trobarem Millet i mas Rafel.

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): ss. XVI/XIX

Estil: Popular

Estat de conservació: Bo

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

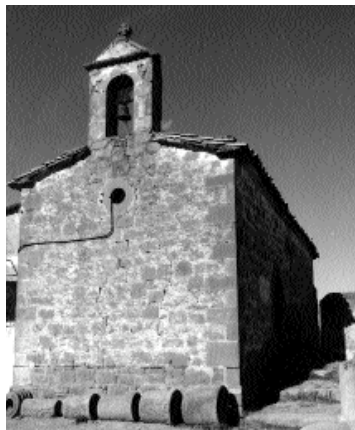
Original: Religios/Culte

Actual: Religios/Culte

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Es tracta d'un edifici d'una sola nau, de planta rectangular (13,60 x 5,20 m), coberta amb volta de canó amb llunetes i capçalera plana. La teulada és a doble vessant damunt ràfec de llosa a tot voltant, amb els aiguavessos escopint als murs laterals.

L'obra actual és el fruit d'un procés de reformes i ampliacions, la més important de les quals és, sens dubte, del segle XIX. Hom pot observar-ho fàcilment posant atenció al parament, bàsicament de pedra irregular rejuntada amb argamassa de calç i arena, i amb reserva de carreus a les cantoneres. Externament s'observen, com a mínim, dues fases constructives, corresponent la primera a l'actual zona de la capçalera (mur

Aspecte de l'església en una imatge dels anys vuitanta

amb frontó triangular coronat per una creu.

L'interior, actualment enguixat, està cobert amb cinc trams de volta de canó amb llunetes i presenta un cor sobrealçat, així com una capella al mur nord, al costat d'una petita sagristia. Destaca una llosa sepulcral del segle XVIII decorada amb una sanefa del que sembla algun motiu vegetal i amb una calavera en el camp central. En aquesta mateixa llosa es llegeix una inscripció que resa: "TOMBA DE LA CASA D'EN RAFEL E FET FER PER FRANCISCA RAFET/FEBRER 1701".

Té un cementiri adossat.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

L'única notícia d'aquesta capella —ens diu A. Benet— es troba el testament que l'any 1062 féu Goltret, el qual deixà diversos béns a Sant Joan de Puig-redon: una sort, unes feixes, i deixà l'església de Sant Joan amb els seus sagraments al seu fill Ramon.

Un document trobat entre la documentació de Sant Miquel de Fontanet diu: "...A 25 del mes de setembre del 1569, l'honorable Baltasar Casanoves, batlle, com a instància de fadrins picapedrers, havia i tenia per enparats els diners que debien a mestre Gibert, per l'obra de l'església de Sant Joan de Puig-redon". Un

Detall de la clau de l'arc de la porta d'ingrés amb la inscripció "1859" esculpida

altre document ens parla: "...30 de juny de 1604. Mestre Puig, —campaner— habitant de Cervera, feu una campana per Sant Miquel de Fontanet, de pes 4 quintars i més, i altra de 40 lliures i tantes lliures per l'església de Sant Joan de Puig-redon, vuidades en la feixa que es troba l'era del mas de Malasang, (avui Cal Millet), molt aprop de l'església, en presència de Mn. Simó Montroig, prevere, rector de Fontanet i de molta gent". "...25 de març de 1605. Mn. Simó Montroig, prevere, de la vila de Torà, rector de Fontanet, de llicència del senyor bisbe d'Urgell, amb assistència d'Antoni Cantacorps de Lloberola i Joana Ollera de Llanera,

est i part del sud), mentre la segona fase allargaria l'església per la part occidental, edificant una nova porta d'ingrés d'arc de mig punt adovellat que avui porta incisa la data "1859". La façana occidental, corresponent a l'ampliació del segle XIX, presenta un òcul i una espadanya

vidua de Llanera, vulgarment dits padrins, en presència de molta gent, va fer benedicció, segons forma de l'ordinari, de la campana major de Fontanet".

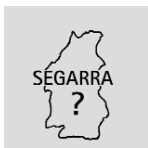
BIBLIOGRAFIA

- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, p. 59.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, pg. 404-405.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Es troba perfectament conservada per l'esforç i dedicació de la família de casa Millet. Hi ha culte temporalment. Abans de l'any 1936 aquesta església es trobava sota el servei religiós del rector de Fontanet.

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA I SANT SADURNÍ (Sant Serni de Llanera o del Bosc)

Nucli: Sant Serni

Distància des de Cervera: 30 km

Accés: Pista

Indret: De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. Prendrem aquesta carretera fins el trencall de St. Serni, a 4 km, cap a on ens desviarem fins el nucli de Sant Serni que es troba a 1,7 km per una pista de terra.

Tipologia: Església

Època (Èpoques): Medieval-s. XVIII (1764)

Estil: Romànic-barroc

Estat de conservació: Bo

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte

Actual: Religiós/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

L'edifici actual és el fruit d'un intens procés d'ampliacions i reformes de la seva estructura original, d'època medieval. Així doncs, de la primitiva construcció romànica, d'una sola nau, probablement de planta rectangular i amb l'absis desaparegut, només se'n conserva la paret del primitiu frontis (mirant a ponent) que tanca l'actual capçalera quadrada i uns 3 m del mur nord-est. El seu parament és a base de carreus i pedra irregular, amb rejuntament d'argamassa de calç, seguint més o menys filades no massa regulars. Les seves mesures: 6,30 m amplada x 13 m llargària en el lateral nord x 9,50 m en el lateral sud.

En el primitiu frontis (l'actual mur oest), avui con-

Façana d'ingrés de l'església de Sant Serni amb el campanar bastit en l'angle nord-est

vertit en l'absis, hom pot veure una finestra geminada amb una columna quadrada bisellada als angles, sobre la qual descansa una capitell trapezoïdal que sosté dos arquets monolítics. El conjunt és emmarcat per dues arcuacions molt malmeses. De l'antiga construcció romànica podrien ser les pedres trapezoïdals tallades a bisell de la cornisa primitiva, en l'actualitat utilitzades com a part de la cornisa de la capella lateral adossada al mur sudoccidental.

La façana d'ingrés es troba orientada al sud-oest, coberta a doble vessant amb els aiguavessos escopint als costats i té un campanar bastit en l'angle nord-est, de planta quadrada i integrat en el mateix edifici de l'església com una perllongació del cos adossat que es bastí a la primitiva nau. El campanar és de quatre ulls d'arc de mig punt adovellat i acaba amb una cornisa motllurada i una balustrada superior rematada per quatre boles als extrems. El parament d'aquesta façana està constituït a base de carreus ben escairats, picats a punta i disposats a filades, de pedra irregular en algun sector. Hi destaca un canaló de desguaç monolític en forma de canó. La porta d'ingrés presenta els cantells bisellats i la llinda plana, amb un camp epigràfic rebaixat que emmarca la inscripció incisa

Aquesta imatge il·lustra el sector primitiu d'època medieval on destaca la finestra geminada a la part superior i el parament de carreus ben tallats

"1764" i una creu de calvari al mig. D'aquesta porta, com hem apuntat més amunt, en destaca la ferramenta, disposada a manera de travessers, l'origen dels quals és incert però de factura d'època romànica. Damunt de la llinda hi ha una fornícula amb represa, que alberga, sobre un petit podi, una imatge moderna, feta de pedra, de Sant Sadurní, bisbe, que vol imitar l'es-cultura romànica. Per sobre de la fornícula hi ha un ull de bou circular.

Detall de la finestra geminada de l'actual capçalera de l'església

L'interior no presenta, avui, pràcticament cap rastre del seu romànic primitiu, potser només un petit tram de volta a l'alçada del presbiteri. Durant el s. XVIII, probablement en la data que s'assenyala a la llinda de la porta d'ingrés (1764), s'hi practicà la gran reforma i ampliació que avui coneixem consistent en l'obertura de les quatre capelles laterals, la construcció d'un cor i la volta de canó amb llunetes. A la banda de l'evangeli hi trobem dues capelles; la primera dedicada a la Mare de Déu del Roser i la segona a Sant Antoni Abat. D'aquesta darrera en destacaríem una magnífica reixa de ferro forjat. En el mur de l'epístola també hi documentem dues capelles buides. El retaule major és presidit per una imatge de la Mare de Déu del Roser. Convé també esmentar les restes de pintures als murs del presbiteri i de les capelles laterals de Sant Antoni i del Roser. Les pintures imiten marbrejats, així com dossers i cortinatges, mentre a la capella de St. Antoni es distingeix la representació d'una escena de la vida del sant. En totes quatre capelles que s'obren en els murs laterals hi documentem també diversos fragments dels antics retaules malmesos probablement durant la guerra civil de 1936-1939. Destacaríem, a més, la balustrada del cor, sobretot perquè s'hi pot llegir encara una inscripció incisa que resa: "17 A FET LO COR JOAN OLIVER EZEN PRIHOR DE Zn ANTONI AB PERE [...] 67". Finalment, fer esment d'una pica beneitera amb l'exterior de mitja esfera i l'interior esculpit en forma d'apetxinat.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Adscrita a l'antic terme de Llanera, aquesta església —ens diu A. Benet— inicialment fou una cel·la monàstica, i esdevingué una simple capella depenent del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles. La història d'aquesta església es remunta a l'any 805. El document, datat el 6 d'abril del 805, tracta de la donació que féu el bisbe Leidrad al monestir de Sant Serni de Tavèrnoles i al seu abat Calord, de l'església de Sant Sadurní, situada al comtat d'Urgell, a la seva Marca, en la solitud d'Ardèvol. Aquesta església havia estat fundada, sembla, pel monjo Sidoni, seguidor de l'heretgia adopcionista predicada pel bisbe Fèlix d'Urgell. Cercant el

perdó, el monjo Sidoni donà l'església de Sant Sadurní al bisbe i aquest la donà al monestir de Sant Serni de Tavèrnoles, on el monjo Sidoni es reintegrà a fer penitència. Aquesta església, amb posterioritat depengué realment del monestir de Sant Serni de Tavèrnoles, tal i com surt en la consagració, l'any 1040, de l'església d'aquest monestir, on foren confirmats els seus béns, i entre aquests hi havia l'església de Sant Sadurní de Llanera.

Les notícies posteriors corroboren la seva existència i la seva dependència, com la convenença entre l'abat Bertran de Sant Sadurní de Tavèrnoles i Bernat de Granyena amb els castlans de Llanera sobre la quadra de Sant Sadurní de Llanera i els seus habitants. O el document que ens parla de la venda que Guerau de l'Oliva i la seva muller fan a Ramon Gaulli i Maria de totes les possessions i drets que tenen al castell de Llanera i al terme de Sant Sadurní, al lloc dit Paladila. Finalment, en el moment en què el monestir de Sant Serni de Tavèrnoles fou suprimit, l'església passà al nou bisbat de Solsona amb una vinculació a l'antic priorat de Sant Celdoni de Cellers.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

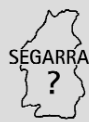
- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- BARAUT, Cebrià: *Diplomatari del monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles (segles IX-XIII)*. "Urgèlia", núm. 12. La Seu d'Urgell 1994-1995, ps. 15-53, 72, 233, 285 i 286.
- Catalunya romànica*, vol. XIII. Barcelona 1987, ps. 137 i 138.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 410.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 54.
- LLORENS, Antoni, *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. I. Lleida 1986, ps. 25 i 26.
- VIDAL-VILASECA, *El romànic del Solsonès*. Barcelona 1979, ps. 266-268.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Conserva el primitiu fossar al mur sud i l'actual cementiri davant la porta d'ingrés. S'hi accedeix per una graonada que dona a un espai enllosat on s'hi documenta un altaret per beneir el terme.

L'actual església de Sant Serni està dedicada a Santa Maria, encara que el patró titular ha estat sempre Sant Serni o Sant Sadurní, bisbe.

CAPELLA DE SANT BONAVENTURA DE MAS MIRALLES

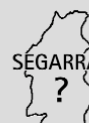
Nucli: Sant Serni

Distància des de Cervera: 30,6 km

Accés: Pista

Indret: De Torà, per la LV-3005 en direcció Solsona fins la cruïlla que condueix a Ardèvol, Sant Serni i Claret. Prendrem aquesta carretera

fins el trencall de St. Serni, a 4 km, cap a on ens desviarem en direcció a aquest nucli i, d'aquí, per un camí que surt vers nord-oest arribarem al mas Miralles.

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): s. XVIII (1767)

Estil: Popular

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Abandonada

DESCRIPCIÓ TIPO LòGICA

Porta d'entrada a la capella

Integrada dins els murs del mas Miralles, en la façana oest d'un cos adossat a l'edifici primitiu, documentem aquesta petita capella dedicada a Sant Bonaventura, avui sense culte a causa de l'abandonament del mas. Es troba en la planta baixa i ocupa un petit espai d'aquest cos afegit. Mesures interiors: 3,50 x 2,60 m.

L'ingrés es fa per una porta de llinda plana amb la inscripció "1767", any de la probable construcció tant de la capella com del cos adossat al mas on s'ubica aquesta. Tant els brancals com la llinda presenten un senzill treball ornamental consisten en tall a bisell en els cantells

D'una sola nau, és coberta amb volta d'aresta acabada en una clau de volta de guix, que llueix en relleu la representació esquemàtica de l'Arbre de la Ciència, amb Adam i Eva a cada costat. L'interior es troba totalment enguixat, encara que en mal estat, i amb restes de pintura. Conserva molt malmès l'altar, també de guix. Damunt

Interior de la capella

seu és visible l'espai emmarcat per una senzilla orla de guix on hi havia, no fa massa anys una tela pintada representant Sant Bonaventura, que els propietaris de la casa Miralles van endur-se a Solsona, on viuen des de fa molts anys. Les mides aproximades de la tela, segons marca l'orla eren 140 x 90 cm. El terra es troba enllosat i hi ha una sepultura excavada a la roca, pertanyent a la família Miralles. Va ser profanada, té la tapa desapareguda i a dins encara s'hi poden veure restes humanes. Entrant a mà dreta, encastada a la paret, trobem una petita pica beneïtera.

BIBLIOGRAFIA

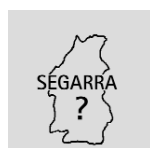
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
 —GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 54.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

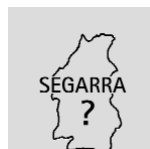
Per tal de contextualitzar històricament la relació existent entre el mas i l'església com a institució podeu consultar l'apartat corresponent dins la fitxa de la capella de la Immaculada Concepció del Coll. Vegeu, també, la bibliografia.

Després de marxar els propietaris a Solsona, al mas s'hi instal·laren uns masovers. Des de fa uns quants anys es troba deshabitat.

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT GIL

Nucli: Torà
Carrer/plaça: plaça de l'Església, s/n.
Distància des de Cervera: 22 km
Accés: Carretera
Indret: Sortim de Cervera per la N-141 i continuem per la C-25 (Eix Transversal) fins a la sortida 93 (Sant Ramon-Torà) on reprendrem la N-141 en direcció Calaf i, poc després, per la LV-3003 fins a Torà, passant per Portell i Ivorra. Dins del nucli urbà.

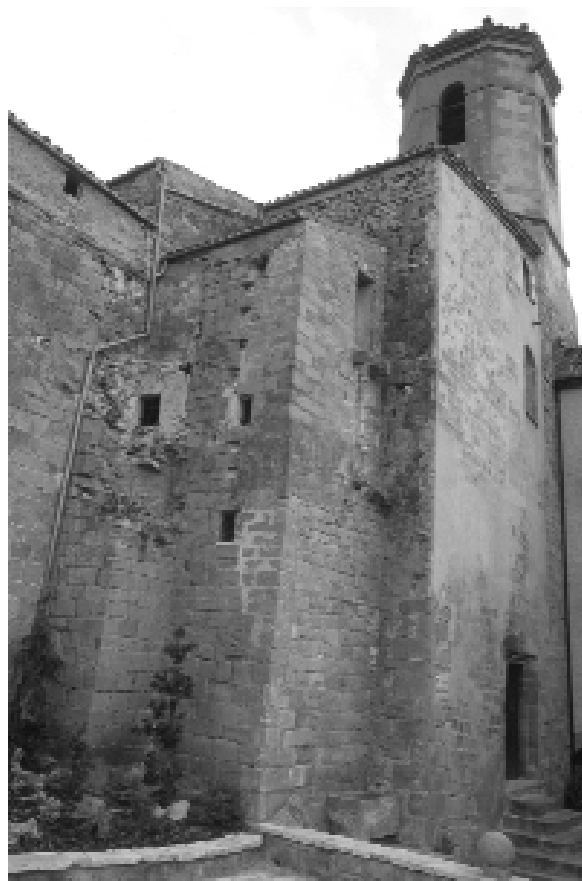
Tipologia: Església
Època (Èpoques): ss. XVI-XVIII
Estil: Gòtic tardà i barroc
Autor: Melcior Gener
Estat de conservació: Bo
Interès: Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte
Actual: Religios/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

L'església parroquial de Sant Gil de Torà respon a un temple d'estructura gòtica tardana, format per una sola nau amb capelles laterals inserides en el gruix dels murs. Al costat nord és on es realitzaren totes les grans

Façana orientada a ponent del temple, amb el campanar bastit en una de les cantonades

reformes del segle XVII, ja que si bé ha calgut guanyar espai a la riera de Llanera, ha estat per no poder construir-se cap als altres costats en haver-hi cases o per no menjar-se la plaça que hi ha a migjorn i que constitueix el principal accés a l'edifici.

Les façanes de Sant Gil corresponents a la construcció del segle XVI són les que miren cap al sud i a l'oest; presenten un aparell regular de carreus de mida gran, ben escairats, si bé a la façana de migjorn observem algunes filades, a la part inferior i cap a la zona de la capçalera, que d'un tipus d'aparell més tosc i visiblement més desgastat, que podrien correspondre's amb alguna resta de mur de la primitiva església d'època medieval.

Ambdues façanes tenen portes d'accés a l'església. La porta principal, a la façana de migjorn, contrasta profundament amb l'interior gòtic de l'església, ja que presenta una estructura que podríem qualificar de "renaixentista", pel seu ordre columnar que emmarca la porta, amb sengles fornícules a banda i banda i a la part superior, que avui romanen buides, sense les escultures amb els sants que hi figuraven. D'altra banda, la porta situada a la façana oest, popularment anomenada "porta falsa", presenta una estructura més senzilla, amb l'emmarcament bocellat i una llinda plana, de forma lleugerament triangular, a manera de frontó, i que porta una inscripció de l'època que ens transmet una valuosa informació: *Anno 1568 mesl...Francich*. Certament, sembla ser que els documents parlen d'un tal Francesc Robert, mestre picape-

Porta d'ingrés al temple oberta en el mur que mira a ponent. Data del 1568

apareix de forma idèntica a l'església parroquial de Bellpuig d'Urgell, que també seria obra del mestre Melcior Gener. Pel que fa a l'alçat, destaca al llarg de tot el perímetre intern un trifori format per petits arcs de mig punt amb columnetes d'aire classicitzant. Les capelles de la banda de l'epístola presenten arcs de perfil rebaixat i volta de creueria a l'interior.

Als peus de l'església hi ha un cor elevat, que ja comença a popularitzar-se en el darrer gòtic català i que esdevindrà característic durant tota l'època del barroc. Vora el cor al costat de l'evangeli hi ha una petita capella amb volta de creueria, que conserva pintures de l'època i que avui és utilitzada com a baptisteri.

Per l'accés que duu al cor, també es pot arribar a l'estret passadís que donava a les finestres dels trifori, avui cegades; igualment es pot veure la volta de creueria, pertanyent a l'antiga capella dels Cardona de Torà, que va quedar amagada quan es construí la capella dels Dolors al segle XVIII, per la qual cosa es rabaixà la volta. Les restes de l'oculta capella de Sant Joan, que havia estat l'esmentada capella dels Cardona, d'uns 5 m de fondària, estan cobertes amb volta de creueria amb les nervadures ben treballades i una clau de volta on hi ha esculpit un escut d'armes, amb un card de tres espigues, símbol dels Cardona, un toro rampant simbolitzant Torà, envoltat d'una bordura escacada, símbol d'Urgell, i un marrà acollat amb una esquella, com a Bellera. Tota la volta està pintada amb motius florals.

Porta principal d'entrada al temple oberta al mur de migjorn

drer, que arregla les façanes de Sant Gil.

L'interior, d'una sola nau amb capelles laterals, està cobert amb una curiosa volta de creueria que dibuixa formes estrellades, amb diversos punts d'encreuament marcats per petites claus i amb una successió de rombes que marquen una certa direccionalitat cap a l'altar. Val a dir que aquest mateix tipus de volta

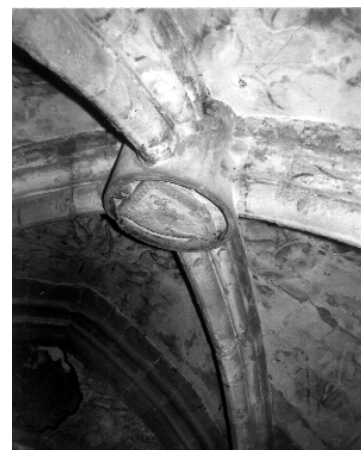

Interior de l'església a l'alçada del presbiteri en una foto dels anys seixanta (fons A. Duran i Sanpere-AHCC)

de la capella del Roser resa la data de 1654, any en què apareix a la documentació que comencen a enterrar-se els cadàvers en el carner o tomba que hi ha a la capella. També val a dir que en aquesta capella s'hi veneraven les anomenades Santes Relíquies, que foren concedides a la parròquia el 18 de març de 1672 per la cúria de Roma.

La capella del Roser és de planta gairebé quadrada, coberta per una cúpula sostinguda per petxines i culminada amb un llanternó, que a l'interior vol representar un sol amb els rajos que s'estenen per la cúpula, alhora que són rematats per caps d'angelets. Completa el conjunt una cornisa motllurada que recorre tot el perímetre de la capella, els murs de la qual estan recoberts parcialment per un sòcol, afegit posteriorment.

La capella del Sant Crist, construïda a principis del segle XVII, encara té un caire més independent dins el conjunt de Sant Gil. De planta rectangular, presenta quatre trams de volta de canó sostinguda per arcs

Clau de volta damunt la capella dels Dolors, amb les armes dels Cardona esculpides

faixons i amb llunetes, tres de les quals, situades al mur nord, presenten finestres. Té capelles obertes als murs, mentre a la capçalera, una gran fornícula alberga una imatge actual del Sant Crist. Al mur nord hi ha una capella amb una petita cornisa que recorre els murs laterals interiors; al mur sud hi ha una altra capella de dimensions més petites i, afrontat amb la capella del mur nord, s'obre un gran arc de factura recent que comunica directament amb el presbiteri de l'església. Al mur oest hi ha un espai que conserva un tros de volta estrellada interrompuda per la nau de la capella i la construcció del pas entre aquesta capella del Sant Crist i la dels Dolors, amb un arc de mig punt aixecat sobre impostes motllurades i que té l'intradós decorat amb relleus de guix representant motius vegetals. Les dimensions d'aquesta nova capella són: 14 m de llarg per 6 m d'amplada.

La relació de capelles que hi havia abans de la Guerra Civil a l'església de Sant Gil eren les següents: La Puríssima Concepció de Maria, Sant Antoni de Pàdua, la Mare de Déu del Remei, la Mare de Déu del Pilar, Sant Isidre Llaurador, la Divina Pastora i Sant Antoni Abat, mentre dins la capella del Sant Crist hi havia quatre altars dedicats a les següents advocacions: el Sagrat Cor, la Mare de Déu de la Soletat, Santa Lúcia i l'Assumpta.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Aquesta església fou en un primer moment sufragània de Santa Maria de l'Aguda i, com ella, va dependre de la canònica de Solsona. El primer esment que se'n

Capella del Sant Crist (fons A. Duran i Sanpere-AHCC)

coneix és de l'any 1069 i més endavant, en l'acta de consagració de 1163, l'església de Torà figura entre les esglésies que es taven subjectes a la canònica de Solsona.

L'any 1438 l'església de Sant Gil assolí la plena categoria de parròquia i convertí en sufragània seva l'església de Santa Maria de l'Aguda. Vuit anys abans havia obtingut el dret de tenir fonts baptismals. El 1593 passà a la diòcesi de Solsona, d'on és cap d'arxiprestat. L'edifici actual només conserva d'època romànica l'orientació i alguns panys de murs.

El primer document que ens parla de les obres dins l'església parroquial, ja a l'època moderna, és del 28 de juny de l'any 1565, que amb llicència del bisbe s'enderrocà l'altar major, consagrat a Sant Gil, davant el Rvd. Joan Marquilles, beneficiat de Santa Maria i Sant Pere, en dita església de Torà, i de Mn. Gil Gispert, prevere, i de molts homes de la vila.

Així doncs, Jaume Coberó i Mn. Xavier Bosch, en el seu llibre *Història Civil i religiosa de la vila de Torà*, transcriuen aquestes notícies de l'Arxiu Parroquial sobre la construcció del nou temple gòtic de Sant Gil. Sembla ser, doncs, que sota l'altar que s'enderrocà es trobà una petita capsa, dins la qual hi havia una acta manuscrita del Rvd. Joan Lobet, que abans havia estat rector de l'església. També es trobà una capseta coberta amb un sedat tot esquícat i dins la capsa hi havia ossets i un queixal que devien ésser relíquies d'alguns sants, i un albarà estripat. Segons els mateixos autors, les obres del nou temple de Sant Gil seran realitzades pel mestre d'obres Melcior Gener de Bellpuig, constructor de la parroquial d'aquesta localitat urgellenca.

No obstant això, l'església del segle XVI serà modificada al segle XVII, sobretot per la construcció de les capelles del Roser i del Sant Crist. Sembla ser que per a construir aquesta última es féu venir un mestre d'obres que estava treballant a la parroquial de Calaf i s'enderrocaren les capelles de Sant Joan —l'esmentada capella dels Cardona— i Santa Esperança. Tanmateix, els albarans de l'arxiu parroquial palesen l'activitat constructiva que es duu a terme al temple de Sant Gil durant el segle XVII. D'aquesta manera, es documenta que Mn. Gil Pasqual Gibert paga la vidriera del cor, que val 6 lliures i que havia realitzat el seu pare, Pere Gibert, l'any 1683.

Pel que fa a l'apartat de Testaments, veiem que l'any 1652, Pau Marromana llega la meitat dels seus béns per a les obres del temple parroquial de Sant Gil, i una quartera de blat a la Mare de Déu de Passanant. D'altra banda, Francesc Rossell, fuster de Torà, diu en el seu testament, fet el dia 17 d'octubre de 1673: "Igualment, que tots els altres béns meus, mobles i immobles, haguts i per haver, sien empleats en fer un cimbori en l'església de Sant Gil de Torà, damunt del presbiteri del retaule major, si sembla bé als meus marmessors; o si no en una capella dedicada a Sant Francesc, en el cementiri de dita església; o si no part en dir misses i part en redimir captius cristians". Finalment, Josep Rius, pagès de Torà, en el seu testament fet el dia 9 de febrer de 1696, escriu: "La renta del resultat dels meus

béns venguts, s'aplicarà un any a l'obra de l'església de Sant Gil de Torà".

L'última obra important que s'esdevingué a l'església de sant Gil durant l'època moderna fou la construcció del campanar, del qual ja se'n parla l'any 1757, quan apareixen moltes notícies referents a la seva construcció, com que Josep Vilar anà a cercar trossos del campanar vell, que Mn. Canudes estatjava els mestres d'obres del campanar, que Josep Coma treballa de ferrer en l'obra del campanar o bé que en Cristòfor Pejoan porta la pedra.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Fons Agustí Duran i Sanpere (Arxiu Històric Comarcal de Cervera).
- Catalunya Romànica*, vol. XXIV. Barcelona 1997, p. 340.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 254-395.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la Vila de Torà*. Torà 1998, ps. 32, 33, 82, 88, 95, 103, 104 i 154.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i Urgell*. Barcelona 1987, p. 111.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, ps. 11 i 12.
- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona 1973, p. 261.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

De l'antic mobiliari litúrgic que posseïa l'església de Sant Gil abans de la Guerra Civil de 1936-39 avui tan sols en resta la talla gòtica de Sant Gil que descrivim en l'apartat d'escultura, i que presideix actualment l'altar major. També es conserven, si bé guardades, nombroses peces d'orfebreria que descrivim en l'apartat corresponent. De les obres escultòriques que embellien l'església, avui tan sols es conserven alguns plafons del retaule del Roser, mentre els altres retauls que tenim documentats fotogràficament, com són el de Sant Gil, el de l'Assumpta i el de Sant Francesc Xavier, desaparegueren durant la contesa del 1936. El retaule major, juntament amb una pica beneitera, el sarcòfag desaparegut dels Cardona i les lloses d'ossaris del paviment de l'església que també esmentem, els descrivim en l'apartat d'escultura.

Al 1937 una disposició oficial de la Comissaria del Museu d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya ordena recollir totes les peces i objectes que es considerin "obres d'art" i es dipositin en llocs adients i reservats contra el perill de la guerra. Per tal motiu, veiem que l'abril de 1937, Josep Colomines i Lluís Rubiralta es fan càrrec i fan acta, com a Delegats del Comitè de Conservació d'Edificis Públics i Patrimoni Artístic i Cultural de la Generalitat de Catalunya, dels objectes que reben del Consell Municipal de Torà, procedents de

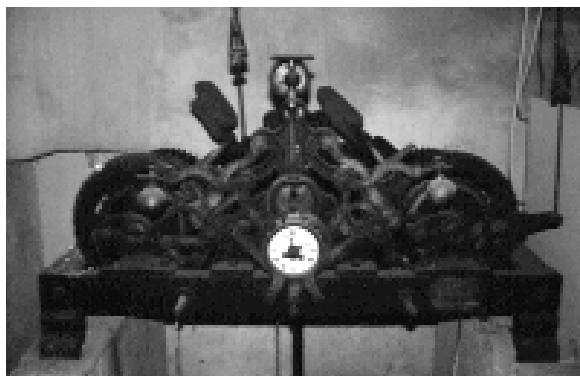
Llosa sepulcral d'una de les sepultures excavades al sòl del temple

l'Església Parroquial, amb destí als Museus del Poble de Manresa, concretament als soterranis de l'edifici de Sant Ignasi. Entre les peces que van endur-se hi figuraven: una pica de batejar de pedra, una pica beneitera de pedra, sis talles barroques (suposem que vol dir plafons), sis columnes barroques, dues mitges columnes, una imatge gòtica de Sant Gil, quatre creus de plata repujada, dues barres canòniques de plata, dues safates repujades, una safata de plata, dos incensers, dos troquels, quatre candelers de forja, dos candelers de fusta, quatre casulles de teixits antics, diversos fragments de teixits antics, sis timpans i cornises barroques, dues carteles barroques, deu plats de ceràmica catalana, dues imatges de terra cuita, dues imatges barroques.

Llosa sepulcral dels creuet

Sobre la sort de les campanes de l'església de Sant Gil cal donar compte del comunicat de la Generalitat de Catalunya, que arribà a mitjan maig de 1937 a l'Ajuntament de Torà, en què es demanava amb la major brevetat de temps possible, que es posi en coneixement de l'existència de metalls que hi hagi a la localitat i d'una manera especial de les campanes existents a l'església. El rebut d'entrega diu: "Hem rebut de l'Ajuntament de Torà de Riubregós sis campanes de bronze trencades, amb un pes aproximat de 3.000 quilos. Aquestes campanes es corresponien amb les quatre del campanar de la parroquial de Torà i dues de l'església de l'Aguda. Acabada la guerra, s'aprofitaria una de les dues campanes de Sant Miquel de Fontanet per al servei del culte; és la campana que penja del finestral que dona damunt la teulada de l'església. Al primer dia de Festa Major de l'any 1955, després d'una subscripció popular, es beneí la nova campana de 564 quilos, 95 cm de diàmetre i 115 cm d'alçada, amb la representació de les figures de Sant Gil, la Mare de Déu de l'Aguda i la Mare de Déu del Roser, i amb una inscripció que resa: "GILIA (sic) AGUDA ROSER - SUBSCRIPCIÓ POPULAR - TORÀ 1 SETEMBRE 1955 -

Aspecte del rellotge en una foto de l'any 1998

APADRINADA PER NA JOANA TALAVERA DE VILAMÚ I RAMON VILAMÚ I CARRERAS - ESSENT RECTOR MN. JOSEP VILAJOSANA I JONA - AQUESTA CAMPANA HA ESTAT SOLEMNEMENT CONSAGRADA PER L'EXCM. DR. EN VICENÇ ENRIQUE I TARANCON BISBE DE SOLSONA - DONEM-NE GRÀCIES A DÉU".

La torre del campanar amaga, en una petita habitació, un rellotge que data del 1906 i instal·lat per Josep Besses (taller del carrer Pelai núm. 54 de Barcelona). És un rellotge de corda que toca quarts i hores amb senyals campanes, una de les quals conté una inscripció amb lletra gòtica. No té esfera exterior per manca de visibilitat. Aquest rellotge substituí l'antic documental a l'any 1748. Cap a finals dels anys vuitanta, l'antic rellotge corda va ser substituït per una altre d'electrònic, amb un so de campana per altaveu no gens afortunat.

En les obres de pavimentació del terra, l'any 1964, es taparen nombroses sepultures amb les corresponents lloses sepulcral que han quedat documentades gràficament. Dues d'aquestes lloses, la de la família Perpinyà i la de la família Mujal, que eren al mateix temps les millor esculpides, varen ser arrencades i finalment venudes a un antiquari. D'aquestes lloses sepulcral en donem testimoni en l'apartat corresponent a escultura.

Al campanar també s'hi conserva un rellotge, que data de 1906, instal·lat en una petita habitació, l'estat de conservació del qual és satisfactori, obra de Josep Besses de Barcelona.

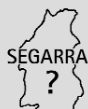
INTERVENCIIONS

L'any 1964 es feu la nova pavimentació del terra del temple, amb mosaic nou que substituï el ferm antic, molt malmès. I, a l'any 1974, s'hi posà la calefacció.

A l'any 1978 es pinta i restaura la capella del Sant Crist i el 1985 es posen de nou les baranes de ferro forjat del presbiteri de l'altar major.

Durant els mesos de juliol i agost de 1987 es reconstrueix tota la coberta del temple.

CAPELLA DELS SANTS METGES COSME I DAMIÀ

Nucli: Torà

Carrer/plaça: plaça del Vall, s/n

Distància des de Cervera: 22 km

Accés: Carretera

Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà. Dins del nucli urbà.*

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): s. XVI (1589)

Estil: Renaixement

Estat de conservació: Bo

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte

Actual: Civil/Ajuntament

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Façana de la capella dels Sants Metges integrada dins l'antic hospital de la Vila avui Seu de l'Ajuntament cap als anys seixanta (fons A. Duran i Sanpere - AHCC)

Aquesta capella està adossada i completament integrada a l'antic edifici de l'hospital de la vila. Actualment només se'n conserva l'exterior, amb la porta d'accés, d'estil renaixentista, que presenta un frontó triangular amb la data de "1589" i amb una mena d'escut o segell amb una mà oberta al mig.

A l'interior, la capella devia tenir uns deu metres de profunditat per cinc d'amplada. Segons la memòria popular, la volta era de creueria i la clau de volta central també presentava el motiu de la mà estesa com a decoració, que alguns especialistes atorguen un doble significat, el de la pregària humana i el de la benedicció divina. La volta i les parets interiors estaven encalcinades i la pintura, segurament del segle XVIII, imitava un aparell de petits carreus ben escairats. Tenia un retaule de fusta pintat, amb frontó triangular a la part superior i quatre columnes estriades que separaven senyals fornícules on hi havia les imatges de Santa Magdalena, al centre, flanquejada pels sants Cosme i Damià. Sota aquestes imatges hi havia pintats tres

Porta d'ingrés de l'antiga capella del Sants Metges després de la seva restauració l'any 1980

quadres representant Sant Pere amb el gall de la Passió, al costat de l'Evangeli; la Mare de Déu de la Pietat al centre i Sant Dídac de Cadis al costat de l'Epístola. Finalment, a les grades del retaule hi havia pintada la data "1688".

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

El bisbe d'Urgell, Andreu Capella, des de Sanaüja, el dia 11 de març de 1599, concedeix a Gabriel Guancer, hostaler de la vila de Torà, que amb les condicions acordades pugui edificar damunt la capella de l'hospital. "Capella fa poc edificada i avui dotada de l'art en dita vila de Torà", escriu el bisbe.

El dia 5 de febrer de 1603, el consell de la vila promet a l'esmentat Gabriel Guancer donar-li un pas de deu pams d'ample del seu seti fins a la capella o el més a prop possible. Durant el segle XVII solia celebrar-se una missa en aquesta capella per implorar del cel l'encert en l'elecció dels cònsols de la vila, l'almoïna de la qual pagava el Consell de la vila de Torà.

L'any 1861 veiem que la capella dels Sants Metges era propietat de la casa Ganyet i llavors eren les germanes dominiques les que vivien i s'ocupaven de l'hospital, alhora que es servien de la capella per al seu culte.

Aquesta capella fou destruïda l'any 1936, quedant destrossat l'interior.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Fons A. Duran i Sanpere (Arxiu Històric Comarcal de Cervera).
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 91-93.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1998 p. 94.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i*

Urgell. Barcelona 1987, p. 112.

—ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona 1973, p. 261.

INTERVENCIIONS

L'any 1975, en el marc de la reconstrucció i restauració de la Casa de la Vila, l'antic hospital de pobres de la vila, s'habilità l'espai de l'antiga capella per a fer-hi pujar l'escala que condueix a les dependències municipals. Les obres del conjunt no s'acabaran fins el 1980. La reforma afectà, també, com hom pot observar a la foto dels anys seixanta, la façana pel que fa al pis i golfes, substituïnt la primitiva fornícula per un finestral de les característiques dels del costat i les finestres superiors també foren modificades.

CONVENT DE SANT ANTONI DE PÀDUA

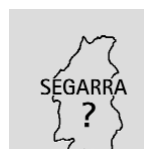

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 22 km

Accés: Carretera

Indret: Seguint les indicacions per arribar a Torà. Es troba a la sortida de la població, en direcció Solsona, desviant pel camí que condueix a Cellers.

Tipologia: Convent

Època (Èpoques): ss. XVII-XVIII

Estil: Barroc

Estat de conservació: Regular

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Habitatge conventual

Altres: Militar/Caserna de la Guàrdia Civil

Civil/Magatzem del Servicio Nacional del Trigo

Actual: Civil/Habitatge

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Imatge de l'església i convent als anys seixanta

Actualment es conserven dues de les tres ales del convent, quedant descoberta la banda de tramuntana. Les façanes de migjorn i de llevant, doncs, estan estructurades en planta baixa, pis i golfes, on es comptabilit-

Convent de Torà en la seva façana nord on pot observar les restes del claustre

zen un seguit de 13 finestres d'arc rebaixat a la façana de migjorn, mentre les obertures del primer pis han estat visiblement modificades però encara conserven l'alternança de finestres més grans amb finestretes de petites dimensions. Tot el conjunt està unificat per un parament de pedra irregular relligada amb argamassa i amb reserva de carreus ben tallats a les cantoneres.

L'església i les tres ales del convent formaven els quatre costats d'un claustre completament quadrat que amidava uns 23 m per cada costat, mentre l'amplada de les galeries és d'uns 3 m. El claustre presentava cinc arcs de mig punt per banda, i cada una de les galeries estava coberta per voltes d'aresta. Segons la descripció de Barraquer, l'estructura del claustre seria molt semblant a la del convent de Sanaüja, així com la disposició de les cel·les.

A l'interior es conserva l'escala de pedra d'accés al pis superior d'habitatge dels monjos, si bé es troba traslladada del seu emplaçament original. El passadís presenta una mena de volta de canó seguida, molt rebaixada. Al final de l'ala sud, a la cantonada amb l'ala est, es conserven tres trams de volta d'aresta.

Al centre del claustre hi ha encara la cisterna i un pou d'aigua viva. El convent estava envoltat per l'hort, amb cabuda aproximada d'un jornal, que era regat amb l'aigua de la font dels Pastors, mitjançant la conducció o aqüeducte que els mateixos frares havien construït (vegeu la descripció d'aquest aqüeducte en l'apartat corresponent).

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

La construcció del convent de pares franciscans de Sant Antoni de Pàdua de Torà fou impulsada pels mateixos habitants de la vila, que l'any 1684 i a causa de les malalties que assolaven la població, feren un vot per a la fundació del convent, per la qual cosa acudiren al bisbe Solsona, en aquell temps Monsenyor Manuel de Alba, per tal de demanar-li el seu suport.

El compliment del vot començà l'any 1692, amb la donació feta per Josep Rius, pagès de Torà, d'una peça de terra situada a la partida de les Pedrisses, prop de la creu de l'Home Mort, per a l'edificació del convent.

Mentre durà la construcció, als frares se'ls habilità una casa a la plaça de la Torre, coneguda amb el nom de Cal Cavallers, on hi tingueren, de forma provisional, residència, capella i sepultura. Finalment, el 1704 els frares es traslladaren al nou convent i el mateix any, el 9 d'agost, es beneí l'església interina del nou convent i no serà fins al 25 d'octubre de 1760, que es beneirà la nova església de Sant Antoni de Pàdua.

Durant la guerra de la Independència, els franciscans del Convent de Sant Antoni, quan s'acostava l'enemic, s'arremangaven l'hàbit, agafaven els fusells i encalçaven l'enemic.

Finalment, pel decret que promulgà el govern espanyol el 16 de maig de 1821, el convent de Torà fou suprimit i la comunitat de religiosos que hi habitava fou agregada al convent de Sant Francesc de Barcelona. L'any 1830, però, encara hi vivien cinc frares. Més endavant, per la llei de desamortització, el convent fou posat a la venda en pública subhasta i comprat, l'any 1847, per Pere Viles, veí de Torà.

A principis del segle XX, el propietari del convent era Canut Sastreplà, que va transformar les cel·les en habitatges on van instal·lar-s'hi algunes famílies de treballadors nouvinguts. Segons la tradició oral, fou precisament Canut Sastreplà qui enderrocà part del claustre, sobretot la part que dóna a tramuntana, per tal de trobar un suposat tresor que haurien amagat els frares.

Entre els anys 1904 i 1915 el convent fou caserna de la Guàrdia Civil. D'altra banda, sembla ser que els baixos del convent i la sala capitular havien estat utilitzats com a cafè, cinema i sala de teatre. Actualment, la major part de l'edifici és ocupada pels actuals propietaris i la resta està dividida en apartaments.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Fons d'imatges de la Casa Museu Duran i Sanpere (Arxiu Històric Comarcal de Cervera).
- BARRAQUER, Cayetano: *Las casas de religiosos en Cataluña en el primer tercio del siglo XIX*. vol. 1. Barcelona 1906, ps. 558 i 559.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1998, ps. 44, 67 i 101.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982.
- COBERÓ, Jaume: *El convent de Sant Antoni de Pàdua. 300 anys d'història*. Torà 1997.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i Urgell*. Barcelona 1987, p. 111.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997. p. 13.
- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona 1973, p. 261.

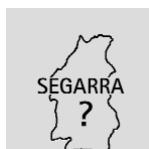
NOTES COMPLEMENTÀRIES

Pel mes d'abril de 1940, el convent, hi estigueren allotjats una companyia del Batalló Disciplinari núm. 126, format per presoners de guerra, la missió dels quals fou la de reconstruir els ponts destruïts en la retirada republicana, que foren el pont del torrent de Cellers, el pont de Ferro, el pont del torrent Fregon, el pont de Fontanet i un tram de la carretera de Solsona a l'alçada del congost dels Dolors. Val a dir que l'antic pont de Ferro seria substituït per un pont de formigó armat que s'acabaria l'any 1942.

ESGLÉSIA DEL CONVENT DE SANT ANTONI DE PÀDUA

Nucli: Torà
Distància des de Cervera: 22 km
Accés: Carretera
Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà. Es troba a la sortida de la població, en direcció Solsona, desviant pel camí pel camí que condueix a Cellers.*

Tipologia: Església
Època (Èpoques): s. XVIII
Estil: Barroc
Estat de conservació: Regular
Interès: Mitjà-Alt

UTILITZACIÓ

Original: Religiós/Culte
Altres: Civil/Magatzem del Servicio Nacional del Trigo
Actual: Civil/Espai cultural

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Vista actual de l'església i convent

Cayetano Barraquer fa una descripció de l'església i del convent de Sant Antoni de Pàdua durant la seva visita el dia 5 de juliol de l'any 1899.

L'església és d'una sola nau, que tendeix a un tipus de planta centralitzada. Parteix d'un petit atri o cancell que dóna a un espai cobert pel cor elevat i a partir del qual s'estén la nau, en principi de forma longitudinal, quedant interrompuda per un ampli creuer, que confeïx gairebé una total centralitat a l'espai, cobert per una mena de cúpula plana. El presbiteri, però, segueix l'eix de la nau constituint un tram més de volta de canó amb llunetes, amb una llotja o tribuna a banda i banda, per sota de les quals s'obren dos espais que comuniquen amb el presbiteri i amb el creuer mitjançant portes allindades. La capçalera és plana i s'hi basteix el retaule de guix. El propi Barraquer ens presenta els amidaments interns, afirmant que la nau fa "22,40 metros de longitud por 6,60 metros de latitud con 4,25 de profundidad en las capillas de cada lado".

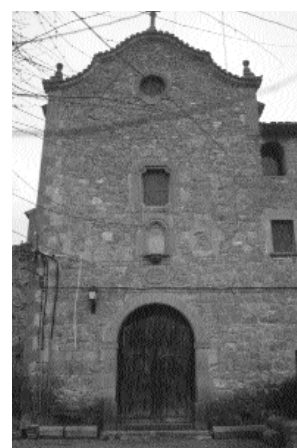
Damunt la porta que des de l'atri s'obre a la nau, hi ha un segell, en relleu, amb la representació de les cinc

llagues de Jesucrist i posteriors estigmes de Sant Francesc, juntament amb la data de 1760, que és l'any de la benedicció de l'església. Fins arribar al creuer, la nau presenta tres trams de volta de canó amb llunetes, i es retroba amb un tram més al presbiteri. Segons Barraquer, "...Ofrece novedad la disposición de las capillas, pues el primer par de altares carece de ellas, quedando colocados en la nave; el segundo las tiene con gran arco redondo de entrada y gran comunicación con los vecinos brazos del crucero".

El creuer, amb els angles decorats a mode de pilastres corínties, ja hem esmentat que es troba centrat per una cúpula gairebé plana sobre petxines, cada una de les quals presenta en relleus de guix: el nom de Jesús, el nom de Maria, l'emblema dels Franciscans (el braç d'un franciscà i el braç de Crist clavats a la creu en un mateix clau) i les cinc llagues de Crist. Cayetano Barraquer fa esment d'aquesta decoració, que crida l'atenció respecte a l'estil més sobri del convent de Sanaüja o l'extremada austeritat de l'església del convent de Sant Francesc de Paula de Ponts: "Esta construcción, de gusto greco-romano, ostenta algun ornato, pues los pilares lucen tres antas, una en la nave que sube mediante un capitel de adornos caprichosos hasta la superior cornisa del templo, y sendas en sus dos lados que sostienen los arcos den entrada a las capillas. Asimismo ocupa con sus molduras o mejor esculturas también caprichosas, toda la bóveda del centro del crucero, un grande círculo".

Vora el presbiteri, a la banda de l'epístola i formant parió amb la capella del Santíssim Sagrament, hi ha una estança que comunica l'església amb el convent i la sagristia, situada a la capçalera del temple. L'estança de l'esquerra era la capella del Santíssim Sagrament i encara conserva restes de pintures bastant visibles, amb un repertori pictòric que representa elements com els estendarts de Roma, trompeta, espasa i altres símbols de la Passió de Crist (claus, Santa Faç, etc.), tot emmarcat i combinat amb decoració geomètrica.

El retaule-altar de guix amb restes de pintures presenta una estructura ascendent, amb diverses fornícules compartimentades per columnes amb regust clàssic i amb un fornícula superior a mode de tester. Barraquer el descriu com "...muy barroco y sencillo, aplastado, de columnitas, cornisas y santitos todos de la Orden. Hasta las gradas de piedra del altar y del presbiterio exhiben acentuado barroquismo en sus formas curvas". Tanmateix presenta medallons amb els emblemes dels franciscans en els intercolumnis. Hi eren venerades, les imatges de Sant Antoni de Pàdua, al centre, de Sant Bernardí de Siena, a la banda de l'evangelí, de Sant Joan de Cambrany (deixeble de

Façana d'ingrés al temple

Sant Bernardí i canonitzat l'any 1690), al costat de l'epístola, i de Sant Francesc d'Assís, situat a la part alta. Tot el retaule era daurat i adornat amb pintures florals.

Els retaules laterals de l'església del convent de Torà, dels quals es conserva l'emmarcament, seguint la forma d'un marc d'alcova, consistien en grans teles pintades a l'oli. La que es trobava al costat esquerre, en un extrem del creuer, representava la Immaculada Concepció, mentre que l'altra corresponia a Sant Josep; l'any 1820 aquesta fou substituïda per tres imatges de fusta portades de Cervera. Els dos altars situats sota el cor tenien dues teles pintades: la de la banda de l'epístola representava la Porciúncula (primer convent de Sant Francesc) i l'altra contenia les representacions de Sant Bonaventura, Santa Clara i Sant Pasqual Bailon.

A l'exterior, la façana del temple és més estreta en relació a l'amplada interior, de manera que les capelles i el creuer sobresurten com si es tractés d'un cos adossat a la banda de ponent, mentre a llevant queden inclosos pels murs del convent. D'aquesta manera, la façana de l'església del convent de Torà no ocupa més espai que l'imprescindible per a l'accés al temple i la seva identificació com a tal, quedant més integrada en la totalitat del conjunt del convent.

La porta d'accés és d'arc de mig punt adovellat, i damunt hi ha l'emblema identificatiu dels franciscans; una fornícula buida que contenia anteriorment la imatge de pedra de Sant Antoni, una finestra que donaria llum al cor i un petit ull de bou a mode de rosassa centrada el tester. Aquest és resolt amb un perfil mixtilini, resseguit amb una cornisa bocellada feta amb maons disposats a cantell. Culmina l'edifici una creu de pedra.

Finalment, el campanar està situat a la capçalera de l'edifici, a llevant, per damunt de la teulada situat en l'angle que forma el mur de l'epístola del presbiteri amb el pas que dona a la sagristia. Aquest campanar, actualment forma la meitat d'una estructura vuitavada que fou partida verticalment.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Després que el 9 d'agost de 1704 —any en què els frares es traslladaren al nou convent—, s'hagués beneït l'església interina del convent de Sant Antoni de Pàdua, no és fins al 12 d'agost de 1754 que es posa la primera pedra de la nova i definitiva església, que finalment es beneirà el 25 d'octubre de 1760.

Detall de la fornícula i emblema dels franciscans damunt la porta d'ingrés

L'any 1820 fou portat de Cervera el retaule de Sant Josep, amb les imatges d'aquest, Sant Pere i Santa Magdalena, que havia estat realitzat per Tomàs Padró, que

nosaltres suposem era el fill de l'escultor Jaume Padró, autor de les escultures de la capella del Paranimf de la capella de la Universitat de Cervera. Aquest retaule fou destruït durant el saqueig de 1835.

Arran de la desamortització l'església del convent passà a ésser propietat del bisbat de Solsona, completament nua de parament litúrgic, ja que havia estat saquejada el 1835, i restà abandonada fins al 1980. Val a dir, però, que tot i restar abandonada al culte des del 1835, fins l'any 1936 s'hi guardava una imatge de Crist amb la creu que formava un pas processional de Setmana Santa.

D'altra banda, des de l'any 1940 fins més o menys el 1965, l'església del convent es convertí en el magatzem del "Servicio Nacional del Trigo".

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Fons d'imatges de la Casa Museu Duran i Sanpere (Arxiu Històric Comarcal de Cervera).
- BARRAQUER, Cayetano: *Las casas de religiosos en Cataluña en el primer tercio del siglo XIX*. vol. 1. Barcelona 1906, ps. 558 i 559.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982.
- COBERÓ, Jaume: *El convent de Sant Antoni de Pàdua. 300 anys d'història*. Torà 1997.
- COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1998, p. 100.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i Urgell*. Barcelona 1987, p. 111.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997, p. 13.
- ZAMORA, Francisco de: *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Edició a cura de Ramon Boixareu. Barcelona 1973, p. 261.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

L'any 1980 l'església del Convent de Sant Antoni de Pàdua va ser comprada al Bisbat de Solsona per l'Associació del Patrimoni Cultural i Artístic de Torà, amb la finalitat de convertir-la en una sala cultural, museu i sala d'exposicions per a la vila de Torà. Des d'aleshores, i periòdicament, s'hi van celebrant activitats culturals i exposicions generalment coincidint amb les dates de la Festa Major de la vila, al mes de setembre.

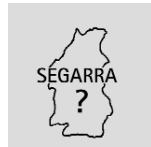
A la casa de Cultura de l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà, l'antiga casa Gegó, hom hi documenta tres fragments d'una pica beneïtera de l'Església del Convent, amb atributs de Sant Francesc Xavier esculpits: una mà alçada sostenint una creu, un raïm, un sol i, a tot volt, un cordó.

INTERVENCIIONS

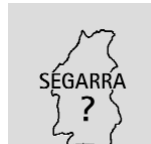
L'any 1981 es fan obres de restauració i millora de l'església del convent promogudes i patrocinades per

l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà, amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. L'any 1983 es refà la taulada.

CEMENTIRI

Nucli: Torà
Distància des de Cervera: 22 km
Accés: Carretera
Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà. Al nord del nucli urbà.*

Tipologia: Cementiri
Època (Èpoques): s. XIX (1854)
Estat de conservació: Bo
Interès: Mitjà-Alt

UTILITZACIÓ

Original: Civil-religiós/Culte
Actual: Civil-religiós/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Façana d'entrada al recinte del cementiri

El cementiri de Torà, bastit a mitjans del segle XIX com la majoria de cementiris locals, tal i com avui els entenem, s'insereix, però, en el corrent que, sobretot des d'algunes ciutats, pretén donar una certa entitat renovadora a aquest tipus d'espais públics. Parlem, doncs, d'alguns cementiris decimonònics com el de Montjuïc, a Barcelona, o els reconeguts cementiris parisencs —sense intenció d'establir una comparació— que són embellits amb mausoleus i, sobretot, amb amplis carrers que donen un sentit de passeig o avinguda i fins i tot de jardí.

En el cas del cementiri de Torà, aquesta voluntat d'embelliment i ordenació —també val a dir que molt poc freqüent en el cas dels cementiris rurals— es dibuixa en la mateixa planta d'aquest espai, caracteritzada per la forma rectangular amb una capçalera semicircular, que recorda la planta d'una església amb absis rodó, o fins i tot el perfil d'un circ romà.

Pel que fa a la distribució interior, els nínxols es troben perfectament ordenats al llarg de tot el perímetre o en el bell mig del cementiri, tot format una espina, juntament amb la capella. La resta de l'espai, anterior a la capella, es presenta ajardinat mitjançant parterres de gespa que flanquegen l'avinguda central.

Es tracta, en definitiva, d'una perfecta ordenació

clàssica que combina perfectament amb un cert barroquisme de la façana d'ingrés al recinte.

Aquesta façana d'ingrés, que destaca pel seu joc de corbes i contracorbes que li atorguen un cert perfil mixtilini, ajuda a potenciar aquesta voluntat embellidora. El portal d'ingrés, que es tanca amb una porta de ferro, és d'arc de mig punt un xic rebaixat amb petites dovelles i destaca un segell esculpit a la clau amb la data 1854, la mateixa incisa a l'espadaña de la capella. Finalment, l'entrada al cementiri es veu coronada per una creu de ferro amb els braços flordelisats.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Vers el 1854, el vell fossar de Torà es trobava adossat al sector de tramuntana de l'església parroquial, entre l'església i la muralla. Tot i ser malmès a causa de les conteses dels segles XVII i XVIII, no fou fins a la fi de la guerra carlina, dita dels Set Anys, en què es malmetè completament i s'enrunà, que es veié la necessitat de recuperar-lo o de construir-ne un de nou degut a la manca d'espai. Tanmateix, la batalla no disposava de terra per a poder-lo edificar de nova planta, que fou com finalment s'acordà.

Finalment, les gestions efectuades pel Dr. Gil Esteve i Tomàs, bisbe de Puerto Rico, a instàncies del Duc de Cardona-Medinaceli, senyor del castell de Torà que residia a Madrid, van possibilitar la cessió gratuïta de la pedra necessària per a la construcció del nou cementiri, que es va treure de les runes del castell, i la construcció del nou cementiri en el camp on hi havia el gelador. Per a les obres va aprofitar-se la pedra recuperada del castell medieval, que va ser cedida gratuïtament pel Duc de Cardona-Medinaceli, el qual havia

Detall de la planta amb la capella al centre

estat destruït per ordre de Felip V després de la guerra de Successió i malmès també en la primera guerra carlina. Aconseguida la tasca de mediació del Dr. Gil Esteve, es van iniciar les obres, que va voler completar-les pagant personalment el cost de l'edificació de la capella que actualment es troba al centre d'aquest cementiri. Mn. Joan Prat, el dia 2 de setembre del 1854, beneïa solemnement l'obra.

La família Esteve procedia de Massoteres, el 1702 es traslladà a Torà i una branca d'aquesta família, vers el primer terç del segle XIX, es troba a Guissona. El Dr. Gil Esteve va néixer el 16 de desembre del 1798 a la casa número 9 del carrer de Sant Gil de Torà. L'any 1823 es

ordenat sacerdot, arribant a ocupar importants càrrecs, com el de Vicari Capítular de Solsona (1846), o Bisbe de Puerto Rico (1848-1855), Bisbe de Tarazona (1855-1857) i Bisbe de Tortosa fins a la seva mort el 1858.

BIBLIOGRAFIA

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 281 i 284.

—COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1998, p. 101.

—SANTAELIÀRIA, Joan: *De la Segarra a las Américas*. Barcelona 1989.

—SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997. p. 15.

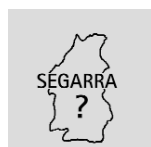
NOTES COMPLEMENTÀRIES

En l'indret de la plaça de l'Església, l'any 1960, es descobriren restes de diversos esquelets humans, uns 6 o 7 complets. Aquestes despulles se suposa que pertanyien a enterraments efectuats durant els ss. XVII i XVIII, que es feren en dita plaça per manca d'espai del fossar vell.

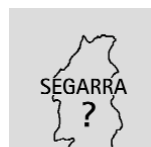
INTERVENCIONS

A l'hivern del 1983-84 es practiquen obres de millora de l'entorn del cementiri. Es refan els ninxols més malmesos, es remodela l'espai central adossat a la capella i s'amplia vers ponent.

CAPELLA DEL CEMENTIRI (o del Crucificat)

Nucli: Torà
Distància des de Cervera: 22 km
Accés: Carretera
Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà. Al nord del nucli urbà. Dins el cementiri.*

Tipologia: Cementiri
Època (Èpoques): s. XIX (1857)
Estil: Acadèmic
Estat de conservació: Bo
Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte
Actual: Civil/Magatzem

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Edifici de planta rectangular (6,40 m de llarg x 4,70 m d'amplada), orientat d'oest a est, construït a base de

Façana d'ingrés i mur de migjorn de la capella del cementiri en una foto dels anys seixanta (Fons A. Duran i Sanpere-AHCC)

carreus de mida mitjana, ben tallats. Presenta coberta a doble vessant, de teula àrab, amb els aiguavessos escopint a ambdós costats, alhora que presenta una típica cornisa catalana, caracteritzada per l'alternança entre teules i rajoles.

De la façana d'ingrés destaca la porta que combina l'arc de mig punt, amb impostes i motllura a tot volt, i un emmarcament a mode d'entaulament clàssic, amb un frontó triangular sustentat per dues columnes toscanes sobre podi. Per damunt de la porta s'obre un òcul motllurat i culmina la façana un petit campanar d'espada d'un sol ull, amb una petita campana. Aquesta estructura està coronada per un frontó triangular que duu incís al timpà "Año 1857" i una senzilla creu de ferro situada damunt d'aquest.

En la resta de l'exterior de l'edifici observem algunes irregularitats, però, en el parament dels murs; així, el mur oest, corresponent a la capçalera, presenta un aparell més petit i irregular que els murs laterals, mentre, d'altra banda, el parament dels murs laterals es veu lleugerament modificat

Vista de la porta d'ingrés a la capella, òcul i espada superior

en la part més propera a la capçalera, donada l'existència d'una estructura que sobresurt uns 10 cm i que es pot interpretar com a una mena d'imitació d'un contrafort.

Pel que fa a l'interior, on s'accedeix per tres esglaons, aquest es troba tot enguixat i presenta dos trams de volta de canó amb llunetes, delimitats per un arc faixó que arrenca d'una pilastra, alhora coronada per una cornisa cassetonada que recorre tot l'interior fins a l'altar.

A la capçalera destaca l'estructura del retaule-altar, amb la taula d'altar a la part baixa, feta de pedra i el petit retaule, pròpiament dit, fet de guix i bastit segons la tipologia d'arc de triomf, que des del segle XVIII prolifera enormement, sobretot durant el segle XIX, utilitzat majoritàriament en capelles laterals o com a únic altar en esglésies o capelles de dimensions reduïdes, com en aquest cas. Així doncs, està constituït per una gran fornícula d'arc de 1/2 punt a la part central, emmarcat per sengles columnes sobre podi a banda i banda, amb capitells corintis que suporten un entaulament amb un fris de cassetons, com el que hem vist a la cornisa de la nau, i dos gerros a cada extrem, amb un sol radiant que corona tota l'estructura i que devia tenir l'Esperit Sant al centre.

Una pica beneïtera és l'altre element que resta del primitiu mobiliari. Avui, sense culte a la capella, aquesta s'ha convertit en una estança de mals endreços i per a guardar-hi els estris l'encarregat de la neteja i manteniment del cementiri.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Per tal de contextualitzar aquesta obra arquitectònica, podem consultar les notícies històriques referides a la construcció del cementiri. Només insistir en què l'obra de la capella va ser sufragada pel Dr. Gil Esteve, el qual va costejar personalment el cost de les obres d'aquesta capella inaugurada, com el cementiri, el 2 de setembre del 1854.

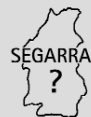
BIBLIOGRAFIA

- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 281 i 284.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- SANTAEULÀRIA, Joan: *De la Segarra a las Américas*. Barcelona 1989.
- SUNYER, Joan i Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà: *Història de Torà. Àlbum de cromos*, vol. I. Barcelona 1997. p. 15.

Detall de l'altar de la capella

CAPELLA DE SANT PERE DE MURINYOLS (o dels Empalous)

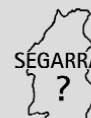

Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 25,8 km

Accés: Carretera+pista

Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà, agafarem el camí de Palouet i a uns 2,8 km prendrem un camí, que actualment es troba senyalitzat, a mà dreta.*

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): s. XVII

Estil: Popular

Estat de conservació: Regular

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Religios/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Façana d'ingrés i migjorn de la capella en una imatge de l'any 1984

Situada a la partida dels Empalous, damunt d'un pujolet o "morinyol", a uns 50 m d'on estava emplaçada l'església antiga, l'esglésiola actual de Sant Pere es basteix partint d'una torre circular esbotzada, d'origen medieval, que és aprofitada en forma d'absis, a partir del qual es construeix una petita nau al segle XVII.

A l'interior destaca una mena d'arc triomfal en punta d'ametlla, a la part superior del qual s'inscriu la data 1615. Aquest arc separa el presbiteri —l'espai del qual correspondria al perímetre intern de la torre— de la resta de la nau, que presenta una volta de canó amb alguna esquerdia. Tot l'interior està arrebossat amb calç al damunt i el terra és enllosat. Val a dir que a la zona del presbiteri el terra està una mica aixecat, delimitant-lo així de la resta de l'espai. Les mesures internes són: 6,67 m de llargada total, 4,95 m de llargada fins al presbiteri i 3,28 m d'amplada de la nau, mentre la zona del presbiteri, corresponent al perímetre intern de la torre, amida uns 4,15 m d'amplada.

A l'exterior, el perímetre de la torre deu ser d'uns 10,15 m i presenta un aparell de pedra irregular amb

Capçalera de la capella partint d'una primitiva torre

argamassa, mentre la nau amida uns 4 m a l'exterior. L'edifici presenta coberta a doble vessant, amb un ràfec de llosa a sota i teula àrab al damunt. La façana occidental és senzilla, amb una porta d'ingrés amb llinda plana d'una sola peça, a l'igual que els muntants a banda i banda. Una petita finestreta quadrada s'obre damunt la porta. S'evidencia que l'església fou objecte d'una restauració l'any 1985, tal i com ho assenyala el segell de la llinda. Aquesta restauració es va dur a terme per tal d'agençar la capella, que es trobava molt abandonada, ja que no s'hi practicava culte des de l'any 1936.

D'altra banda, val a dir que la immensa panoràmica que es divisa des de la capella, dominant la serra de Vicfred, la Plana de Guissona, la vall d'Ivorra i Torà, avalaria la hipòtesi de la primigènia existència d'una torre de guaita d'origen medieval, a partir de les restes de la qual, ja en època moderna i un cop abandonada la seva funció de vigilància, es bastiria la nova església de Sant Pere dels Empalous.

Detall de l'encaix, un xic barroer entre els murs de la primitiva torre i de la nova capella

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

La construcció de la nova capella de Sant Pere dels

Interior de la capella

Empalous al segle XVII devia obeir a l'abandó del culte a l'antiga i primitiva capella de Sant Pere, situada a uns 50 m de l'actual, en una petita elevació més a ponent, a l'altra banda del camí de Palouet. Les runes d'aquesta primitiva església foren arrasades recentment pel propietari de les

terres i les seves pedres reutilitzades per a bastir parets de marge. Se'n conserven, però, algunes fotografies que la presenten com un edifici de planta rectangular, sense absis i amb una porta d'arc de mig punt adovellat.

Vista de les restes de l'antiga capella abans del seu enderroc definitiu, l'any 1980, on hi destaca el portal adovellat d'ingrés

Com a notícies documentals de l'església antiga, hom extreu de les donacions a Sant Salvador de l'Aguda, que l'any 1394 Maria, muller de Nicolau de Castellar, del mas de Borrell d'Ivorra, dóna a Sant Salvador del Coll i a Sant Pere de Murinyols (Empalous) vuit sous de cens el dia 9 de desembre.

Pel que fa a l'església nova de Sant Pere dels Empalous, a partir d'una reedició d'uns Goigs de l'any 1921, en documentem la benedicció al 25 d'abril de 1616, festa de Pasqua Florida, portada a terme pel rector, Joan Jeroni Grau, amb llicència del bisbe d'Urgell Bernat Salba. També segons la mateixa font, durant els set anys que durà la guerra carlina de 1833-40, els exèrcits converteixen la capella en un punt estratègic de guaita, aprofitant el magnífic camp visual que de ben segur ja hauria propiciat la construcció d'una torre de guaita en època medieval.

Tamateix, se'ns detallen alguns dels objectes que ornaven l'església abans del 1936, com dos quadres representant Sant Pere, un pintat sobre fusta, que devia ser més primitiu, i l'altre pintat sobre tela. Presidint la capçalera també hi havia una escultura de fusta policromada de Sant Pere amb els atributs que el caracteritzen.

Entre d'altres viscissituds, l'any 1921, gràcies a diverses almoines s'emblanquinà la capella, es rejuntaren esquerdes i s'afegiren algunes teules que mancaven. Sembla ser que amb motiu d'aquesta restauració o agençament, s'editarrien els gojos d'on hem extret les anteriors notícies.

Es tractava d'una capella que gaudia d'una gran devoció popular, tant entre la gent de Torà com de Palouet i cada any, per la festa de la Santa Creu, al maig, s'hi celebrava una missa fins la destrucció de la capella l'any 36. Finalment, la restauració portada a terme l'any 1985, propicià que la capella recuperés el culte, almenys una vegada a l'any.

BIBLIOGRAFIA/FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- Catalunya romànica*, vol. XXIV. Barcelona 1997, p. 340.

—COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 375-379.

—COBERÓ, Jaume: *Història contemporània de la vila de Torà*. Torà 1998, ps. 96, 97 i 100.

—COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.

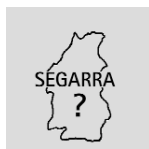
—GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Segarra i Urgell*. Barcelona 1987, p. 112.

—Goigs en alabança del Gloriós Príncep del apòstols Sant Pere. Torà, reedició de 1983.

INTERVENCIIONS

L'any 1982, després de trobar-se quaranta-sis anys abandonada, es practiquen obres de reforma i restauració.

SANT PERE DE VALLFEROSA

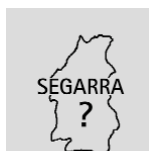
Nucli: Torà

Distància des de Cervera: 32,2 km

Accés: Pista + sender

Indret: Seguint les indicacions per arribar a Torà, agafarem la LV-3005 en direcció Solsona.

A 9,1 km, a mà dreta, trobarem el desviament que condueix per una pista de terra a mas Clavells (0,6 km) i, d'aquí, fins al nucli de Vallferosa (10-15 minuts a peu). Dins el nucli urbà.

Tipologia: Església

Època (Èpoques): s. XVII (1698)

Estil: Barroc

Estat de conservació: Ruïna

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Abandonada

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

L'actual temple de Sant Pere de Vallferosa es troba emplaçat a pocs metres al sud-est de la torre. L'església és d'una sola nau amb capelles laterals, de planta rectangular (llargada: 19,40 m x amplada: 13,65 m) coberta a doble vessant (avui caiguda) i orientada d'est a oest. Bastida damunt la cinglera i amb un estat actual força ruïnós, presenta aparell de carreus lligats amb argamassa i ciment en alguns sectors.

De la façana, la portada d'ingrés és l'element més destacable. Presenta frontó migpartit per una fornícula, actualment buida, però que segurament devia albergar en origen la imatge del sant titular de la parròquia, Sant Pere Màrtir. Per sota d'aquest frontó trobem una sèrie de motius incisos franquejant una

Façana principal d'entrada al temple amb el campanar bastit en l'angle nord-oest

inscripció que resa: EX CASTRO DOMINI TEMPORALIS ID / TEMPLUM DEI AETERNALIS ANNO DÑI / 1698. Els brancals formen sengles pilastres amb un tipus de decoració d'escates que es troba visiblement erosionada en la part inferior, de forma que gairebé ha desaparegut. Dites pilastres o bandes que flanquegen l'obertura de la porta es troben coronades per una motllura a bocell que recorre tota la llinda. Pel que fa als canells de la porta, estan tallats a bocell. Per sobre del portal d'ingrés s'observa un arc de descàrrega realitzat amb el mateix tipus de pedra que la façana. Per damunt d'aquest arc s'obre un òcul motllurat de dimensions notables.

En origen el temple es trobava cobert a doble vessant, però les teules van ser reutilitzades per cobrir l'església de Santa Maria de Vallferosa, fet que ha anat accentuant el deteriorament de l'interior de l'església. Tot i així encara resulta visible la cornisa que estaria

Interior del temple amb la coberta caiguda en una foto de l'any 1998

Detall d'una de les gàrgoles del campanar

formada per dues filades de caps de teula àrab separades per una filada de rajoles de terrissa.

El campanar es troba emplaçat en l'angle nord-oest perfectament integrat en la façana del mateix temple. Només resulta destacable el volum que sobresurt de la teulada de l'església, el

qual presenta dos cossos separats per una motllura situada a mitja alçada i per damunt de la qual s'obren les quatre finestres d'arc peraltat que deixaven veure la campana, que avui no hi és. El campanar presenta els cantells amb un rebaix acabat en punta en ambdós extrems, i a la part inferior hi apareixen motius decoratius a cada angle, tals com boles o flors. La part inferior dels angles ja sota cornisa presenta sengles gàrgoles representant figures animalístiques, aparentment felins. Finalment una cornisa motllurada és seguida d'una balustrada que culmina el campanar. Entre la cornisa del teulat i el campanar s'observa un canaló de pedra per desguassar l'espai de la teulada que es troba en contacte amb els murs del campanar.

Pel que fa a l'interior del temple, fins fa poc, es trobava en un estat d'absolut abandonament i degradació accentuat per la falta de coberta; l'espai es trobava cobert de vegetació i runa i les parets plenes de grafit i pintades. Durant la primavera de 1999, a instàncies de l'Associació del Patrimoni Artístic i Cultural de Torà, va practicar-s'hi una intervenció consistent en la retirada de les runes i neteja de l'interior i dels voltants. Centrant-nos en les seves característiques arquitectòniques, l'interior (17,50 x 6 m) conté dues capelles laterals a cada costat (llarg: 3 m x ample: 3,25 m), la coberta de les quals es feta de totxo massís de volta d'aresta amb llunetes i actualment només conservada en una de les capelles. D'altra banda, la coberta de la nau era de volta de canó amb llunetes, conservant-se només els arcs faixons. A més a més de les capelles, en l'espai interior d'aquesta església s'hi emplacen altres estances: a la zona del presbiteri, al costat de l'epístola es conserva el peu de pedra adossat a la paret de l'antic

Porta d'entrada al temple d'inspiració classicista

púlpit, al qual s'accedeix per una petita porta i estança situada en aquell mateix costat. Al mur oposat hi havia la sagristia, que devia comunicar amb l'antiga rectoria. Hi destaca una fornícula apertxinada que encabiria una imatge.

En la zona dels peus de l'església també trobem, a l'esquerra, una porta que comunicaria amb el cor situat damunt l'en-

Part de la façana i campanar del temple amb la torre al fons

trada de l'església; i del cor s'accediria al campanar i a un nivell o galeria superior que es trobaria per sobre les capelles laterals, presentant diverses obertures a mode de tribuna. Al costat dret s'hi basteix una altra porta que devia comunicar amb una estança sense determinar. Just abans del presbiteri s'observa la presència d'una cripta, visible a través de quatre obertures en el terra de la nau i que devien correspondre a quatre lloses sepulcrales. Aquesta cripta té una profunditat d'1,70 m.

El recobriment de l'església consisteix en un enguixat i la seva decoració en pilastres coronades per una motllura que recorre tota la nau.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Maria Farreras, vídua de Lluís de Camporrells, última baronessa de Vallferosa, deixà en el seu testament un llegat per tal que membres de la comunitat de jesuïtes de Barcelona es dediquessin durant l'any a les missions rurals de Catalunya. Morí el 28 de gener de 1688 i es troba enterrada en la capella del Santíssim Sagrament de la que avui és la Parròquia de Betlem de Barcelona on es conserva un quadre amb la imatge de la baronessa. L'església que coneixem va ser fundada l'any 1698 pels jesuïtes de Betlem de Barcelona. Va ser parròquia fins l'any 1936, quan fou saquejada i devastada. L'any 1940 els parroquians de Vallferosa, d'acord amb el Bisbat de Solsona, acorden traslladar la parròquia a l'església de Santa Maria de Sa Serra de Vallferosa.

Una concòrdia entre el batlle i cònsols de Vallferosa amb el mestre Joan Bosch, campaner de Guissona,

datada del 2 de novembre del 1559, ens parla del transport d'una campana.

Entre 1580 i 1650 es consolida a Catalunya la difusió del llenguatge clàssic i de models renaixentistes: regularitat de les planimetries, ordenació de les façanes, ús sistemàtic dels ordres clàssics, articulació dels espais, etc... I és en aquesta fase quan es generalitza la utilització de tractats d'arquitectura, el més divulgat dels quals és el de Vignola. També assistim, però, a la lliure modificació de timpans i entaulaments respecte als models renaixentistes italians, no obstant el barroc no canvia els elements, sinó la seva ordenació.

Tampoc no es pot negligir l'important paper que van jugar alguns ordes religiosos en la introducció de les noves propostes arquitectòniques, ja que aquest clasicisme és palès a les construccions d'aquests religiosos que cerquen un caràcter eminentment pràctic, model que trobem en les plantes i els esquemes derivats de la proposta donada pels jesuïtes en la seva església romana del Gesù, que alhora és semblant a esquemes gòtics assumits dins la tradició catalana.

L'espai de l'església esdevé ordenat per un eix longitudinal clarament establert per la nau central, coberta amb una volta de canó amb llunetes —innovació que esdevé molt freqüent al segle XVII—, i que té com a fita el presbiteri amb l'altar envoltat d'un absis semicircular. Els trams de la nau donen espaiositat al conjunt, que esdevé lloc de reunió de fidels tal i com ho desitja la nova litúrgia posttridentista. Algunes esglésies presenten una galeria alta en forma de tribunes, mentre a banda i banda de la nau s'obren capelles amb un pseudo-deambulatori que permet el recorregut per les capelles sense incidir en la zona de culte i que compleix una funció comunicadora. D'altra banda, la tradició peninsular és evident amb la utilització d'un cor alt sobre el nàrtex de l'església, fet que no es dona a Itàlia. Aquestes solucions ja es posen de manifest a les esglésies barcelonines de Betlem o de Sant Felip Neri i també apareixen en diverses esglésies de la nostra comarca, com la del convent de la Verge del Pla de Sanaüja.

Finalment, pel que fa a les façanes, aquestes no es plantegen solucions estructurals que abastin tota la seva extensió, sinó que cerquen la potenciació artística de l'obra concretant l'interès a la portada, costum molt estès a l'arquitectura peninsular.

BIBLIOGRAFIA

- BLANCO, Pere J.: *Sobre la popularitat de Sant Francesc Xavier a Catalunya*. Barcelona 1931.
- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 406.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- COBERÓ, Jaume: *Castell de Vallferosa*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 55.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida 1987, ps. 517-518.

—MARTINELL, Cèsar: *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*. Barcelona 1963.

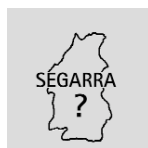
—TRIADÓ, Joan-Ramon: *L'època del barroc. s. XVII-XVIII, dins Història de l'Art Català*, vol. V. Barcelona 1984.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

Entre les dues capelles de la dreta hi havia el sarcòfag de Bernat de Brull, actualment exposat a la sala del gòtic del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

Com hem dit més amunt, durant l'any 1999 s'efectuaren treballs consistents en el desenrrunament del temple amb la voluntat de consolidar posteriorment les seves estructures.

ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DE VALLFEROSA (o Santa Maria de Sa Serra)

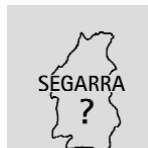
Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 31,6 km

Accés: Carretera+pista

Indret: *Seguint les indicacions per arribar a Torà, agafarem la LV-3005 en direcció Solsona. Aproximadament a uns 9 quilòmetres de Torà,*

agafant un camí a mà esquerra i després de recórrer uns 200 m arribarem a aquesta església. El temple és visible des de la carretera venint de Torà.

Tipologia: Església

Època (Èpoques): Altmedieval/s. XVII-XVIII

Estil: Popular

Estat de conservació: Bo

Interès: Mitjà

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Religios/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Vista general de l'església amb bona part de les dependències annexes

És un edifici d'una sola nau, de planta rectangular (14 x 5,5 m) amb coberta de volta de canó amb llunetes i capçalera plana. Està orientat est-oest. Presenta obertura de capelles en el mur lateral sud i es troba

Vista del porxo que precedeix l'entrada a l'església

totalment enguixada. Presenta parament visible tant a la façana d'ingrés com a l'exterior de la capçalera a base de carreus ben escairats disposats a filades.

La porta d'ingrés s'emplaça en el mur oest. Bastida amb carreus ben picats per muntants i llinda monolítica, presenta els cantells filetejats i tallats a cavet decorats a la base damunt un repeu o sòcol.

Davant mateix de la porta, recolzat sobre el mur occidental, s'hi basteix un porxo (3,60 x 4,55 m) amb coberta a doble vessant de teula àrab suportada per dues columnes vuitavades amb capitell motllurat, de factura senzilla. En la base un banc fet de pedra picada ressegueix, en part, el perímetre. El terra es recobert amb lloses.

Per damunt del porxo, un òcul serveix per donar llum a l'interior i, damunt seu, hi ha una espadanya d'un sol ull amb una campana, fet a l'any 1965, a base de maó ceràmic amb junta. La primitiva espadanya, tanmateix, es basteix en el mur nord, sobresortint encara per damunt de la teulada, entre l'edifici de la rectoria i l'església. També d'un sol ull, presenta coberta monolítica amb la part superior a doble vessant i la inferior de forma arrodonida. Presenta decoració amb dues boles, una a cada costat.

Adossades al porxo hi ha dues piques de pedra.

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Tot i que la documentació ens assenyalava el seu origen altmedieval, l'obra actual d'aquesta església de Santa Maria de Vallferosa (o de sa Serra) s'ha d'adscriure al segle XVII i, sobretot, al s. XVIII tal i com resa la inscripció de la llinda de la porta d'ingrés, que porta la data "1795". El pintat de l'altar major data de 1724. Les imatges pintades eren Sant Pere Màrtir, Santa Llúcia a la banda de l'Evangeli, l'adoració dels pastors a la banda de l'Epístola, sota Sant Pere i l'Adoració dels Reis, sota Santa Llúcia; i la Nativitat de Maria damunt el nínxol central. L'Anunciació a Maria damunt Sant Pere, l'Àngel damunt Santa Llúcia, i el Pare etern al cim de l'altar. Al nínxol central hi ha una imatge esculturada i policromada de la Mare de Déu.

La primitiva església de Santa Maria de Vallferosa apareix en un document del 16 de maig del 1189, quan Bertran de Vallferosa donà a Santa Maria de Solsona el mas Soler, situat en el terme de Vallferosa: "iuxta ecclesiam Sancte Marie de Vallefraosa" (Llorens, 518 i 519). En capbreus de 1250 s'esmenta l'església de Santa Maria de Vallferosa.

BIBLIOGRAFIA

- COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, ps. 405-407.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies*. Solsonès. Barcelona 1986, p. 55.
- LLORENS, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, vol. II. Lleida 1987, ps. 518-519.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

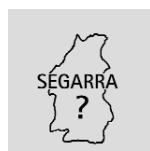
L'església de Santa Maria de Vallferosa té adossades la rectoria i la casa dels masovers del Mas Clavells, avui sense habitar i en un cert estat d'abandó. Prop de l'església hom hi documenta, també, el basament d'un altar per beneir el terme.

Un retaule-altar de molt mèrit fa pocs anys fou traslladat al Museu Diocesà i Comarcal de Solsona.

INTERVENCIIONS

L'any 1965 s'hi feu una gran reforma després que, passada la guerra de 1936-1939, fos convertida en església parroquial substituint l'antiga de Sant Pere Màrtir al nucli urbà de Vallferosa.

CAPELLA DE SANT MARTÍ DE SOLOMONS

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 43 km

Accés: Pista

Indret: Seguint les indicacions per arribar a la vila de Torà, agafarem, després, la LV-3005 en direcció Solsona. Arribats al km. 11 agafarem una pista a l'esquerra que porta a cal Puig. A 1,6 km d'aquest mas trobarem mas Solomons.

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): s. XVIII (1791)

Estil: Popular

Estat de conservació: Regular

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Religios/Culte

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Es tracta d'un edifici d'una sola nau (7,30 x 5,30 m) amb absis semicircular, visible tan sols des de l'interior. Fruit de diverses reformes, presenta parament de carreus ben escairats, tallats a punta i disposats a filades. Està orientada en sentit est-oest.

Presenta coberta de volta de canó lleugerament apuntada i lloses. Externament destaca una cornisa lateral tallada a bisell damunt la qual s'endevina la pri-

Façana d'ingrés de l'església al costat de la qual s'hi adosa un habitatge

mitiva coberta de llosa, actualment tapada per teula aràbiga. L'actual porta d'ingrés és al frontis —la primitiva, d'arc de mig punt adovellat, s'endevina tapiada des de l'interior en el mur sud—, fruit d'una reforma de la capella del s. XVIII tal i com ho indica la data incisa en la llinda (1791), moment en què es bastiria una espadanya d'un sol ull, actualment sense campana, rematada per una cornisa coronada amb una creu de pedra. Davant la façana d'ingrés documentem un pedris a tot volt damunt del qual podria haver-hi hagut una porxada de fusta. A l'interior, hi ha un petit retaule de guix d'imitació neoclàssica amb una imatge de Sant Martí, reposada de l'antiga l'any 1939.

La capella es troba integrada dins el mas, adossada a diverses dependències.

BIBLIOGRAFIA7FONTS DOCUMENTALS

- Arxiu fotogràfic de J. Coberó.
- COBERÓ I COBERÓ, Jaume: *Història civil i religiosa de la vila de Torà*. Torà 1982, p. 407.
- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 56.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

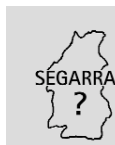
Un dia a l'any s'hi celebra culte, coincidint amb la dita festa de la Pedra, durant el mes de maig, quan s'aprofita per beneir el terme i donar pa a tots els assistents.

Prop de la capella i el mas trobem un despoblat conegut amb el nom de "Solomons".

Detall de la llinda amb la inscripció incisa "1791"

CAPELLA DE SANT RAMON NONAT DE MAS CLAVELLS

Nucli: Vallferosa

Distància des de Cervera: 32,2 km

Accés: Pista

Indret: Seguint les indicacions per arribar al nucli de Torà, agafarem la LV-3005 en direcció Solsona. A 9,1 km, a mà dreta, trobarem el desviament que condueix per una pista de terra a mas Clavells (0,6 km).

Tipologia: Capella

Època (Èpoques): Final s. XVII/primers s. XVIII

Estil: Popular

Estat de conservació: Dolent

Interès: Baix

UTILITZACIÓ

Original: Religios/Culte

Actual: Abandonada al culte/Magatzem

DESCRIPCIÓ TIPOLÒGICA

Perfectament integrada dins el propi mas, formant part del seu cos habitacional nord, s'hi documenta una capella dedicada a Sant Ramon Nonat, de la qual només resta la portalada (tapiada) d'ingrés formant un arc de mig punt damunt de dues pilastres coronades per una imposta motllurada.

BIBLIOGRAFIA

- COBERÓ, Jaume: *Esglésies i capelles de Torà i el seu terme*. Treball inèdit.
- GAVÍN, Josep M.: *Inventari d'Esglésies. Solsonès*. Barcelona 1986, p. 56.

NOTES COMPLEMENTÀRIES

L'interior de la capella va ser transformat en magatzem agrícola.

Per tal de veure la relació entre el mas i la institució de l'església remetem a la fitxa de la capella de la Immaculada Concepció del Coll. Vegeu, també, la proposta bibliogràfica.

Restes de la primitiva porta d'entrada a la capella